

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MADANIYAT VA SPORT ISHLARI
VAZIRLIGI**

O'ZBEKISTON DAVLAT SAN'AT VA MADANIYAT INSTITUTI

"XALQ IJODIYOTI" FAKULTETI

"IJTIMOIY-MADANIY FAOLIYAT" TA'LIM YO'NALISHI

**"MADANIYAT VA SAN'AT MUASSASALARINI TASHKIL ETISH VA
BOSHQARISH" KAFEDRASI**

"SHARQ XALQLARIGA XOS JAMOAVIYLIK

**XUSUSIYATLARINING O'ZBEK ETNOMADANIYATIDA TALQIN
ETILISHI "**

MAVZUSIDAGI

“Bitiruv malakaviy ish kafedrada
dastlabki himoyadan o'tdi”

“Madaniyat va san'at
muassasalarini tashkil etish va
boshqarish” kafedrasining _____ -
sonli yig'ilish bayonnomasi

“_____” 2014 yil

Kafedra mudiri _____

H.Shodiyev

Bajardi: “Ijtimoiy-madaniy faoliyat”
ta'lim yo'nalishi IV-kurs bitiruvchisi

Ostanov Ramozon Faxritdinovich

Ilmiy raxbar: tarix fanlari nomzodi,
dotsent I.Saidaxmedov

M U N D A R I J A

Kirish

I BOB O'zbek etnomadaniyatida jamoaviylik xususiyatlarining talqini.....

1.1. O'zbek etnomadaniyatida jamoaviylik xususiyatlarining tarixiy rivojlanishi.....

1.2. O'zbek mentalitetida jamoaviylik va individuallik nisbati...

II BOB Mustaqillik yillarida mahallachilik an'anlarini rivojlantirishning ilmiy-nazariy va huquqiy asoslari.....

2.1. O'zini-o'zi boshqarish organlarining huquqiy asoslari.....

2.2. Mahalla tinchlik va totuvlikni mustahkamlaydigan va an'ana, qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish maskanidir.....

Xulosa.....

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....

Kirish.

Mavzuning dolzarbligi. Eng qadimiy milliy qadriyatlarimizdan hisobangan , xalqimizning qon-qoniga singib ketgan, o’zbek xalqining yashash tarzini o’zida to’la to’kis mujassam etgan mahalla jamiyatdagi o’zining munosib o’rniga tiklab qoyildi. O’zbek mahallasi xalqimizga xos donishmandlik timsoli. U tarixdan ham hamisha o’z jozibasi, haqiqiyligi, betakrorligi bilan dunyo ahli tafakkurini o’ziga jalgan qilib kelgan, moziydan tortib hozirgacha davlatimiz o’zining ko’pgina ezgu amallarini, ijtimoiy, ommaviy tadbirlarini, hayotiy muhim masalalarini mahallada oqsoqollar, faollar aql –zakovati, adolat nazari bilan amalga oshirib, hal qilib keladi. Bu an’ana hozir ham davom etmoqda. Mahallalarda turli bunyodkorlik ishlari, hasharlar, rang-barang ma’naviy, madaniy, tarbiyaviy tadbirlar, umumxalq bayramlari o’tqazilmoqda. Mahalla hayotimizning tabiyati, irodasi, orzu - intilishlarini ifodalaydigan istiqlol mafkurasini zamon talablari asosida yanada to’ldirishda quyidagi milliy xususiyatlarni ko’zda tutadi:

- Xalqimiz hayotida qadim – qadimdan jamoa bo’lib yashash ruhining ustunligi;
 - jamoa timsoli bo’lgan oila, el-yurt tushunchalarini muqaddasligi;
 - Ota-on , mahalla-koy umuman jamoatga yuksak hurmat e’tibor;
 - Millatning o’lmas ruhi bo’lgan ona tiliga muhabbat ;
 - Kattaga hurmat, kichikka izzat, shavqat;
 - Mehr-muhabbat, go’zallik va nafosat, hayot abadiyligini ramzi –ayol zotiga ehtirom , sabr-bardosh, toqatlilik va mehnatsevarlik ;
- Halollik, mardlik,adolatlilik, chin insoniylik, odamiylik fazilatlilik va boshqa umumbashariy qadriyatlar. Shu boisdan mahalla tarixini bilish, o’rganish ham biz uchun qadriyatdir. Mahalla tarixi qadim zamonlarga borib taqaladi. Tarixiy manbalarda qayd etilishicha, jez davrining yodgorligi bo’lgan Sopoltepada 8 oila

yashagan. Ular faqat urug' jamoasigina emas, balki ishlab chiqarish manfaatlarini ham ushlab turgan. Keyinchalik ularning safiga patriarxal tizim asosida 100 da ortiq oilalar kelib qo'shilgan. Katta oilalar jamoasini ular orasidan saylangan oqsoqol boshqargan. Oqsoqollar o'z navbatida oliy oqsoqollar kengashiga birlashgan. Oqsoqollar odatda, jamoa-qishloq hayoti bilan bog'liq barcha masalalarni oliy kengash orqali hal qilishgan.

Tadqiqotning maqsadi - O'zbek etnomadaniyatida jamoaviylik xususiyatlarining tarixiy rivojlanishini ilmiy o'rghanishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:- Mahallaning kilib chiqish tarixini o'rghanish;

- Mahallaning fuqarolik jamiyatining mustahkam asosi sifatida o'rghanish;
- Mahallada aholi o'rtasida milliy qadriyatlar, urf-odatlarni targ'ib qilish va xalq ma'naviyatini shakllantirishdagi o'rnini o'rghanish.

Tadqiqotning ob'ekti – Mahallada aholi o'rtasida ijtimoiy –madaniy faoliyatni olib borilishi xususiyatlarini o'rghanish.

Tadqiqotning predmeti - Mahallaning ijtimoiy institut sifatida faoliyat ko'rsatishini tadqiq etish.

Tadqiqotning metodologik asosi: Ushbu mavzuni tahlil qilish va yoritishda O'zbekiston Ruspulikasi Prezidenti I.A.Karimovning asarlarida fuqarolarni o'zini-o'zi boshqarish organlari muammolari, mahalla muammolari xususidagi fikr-mulohazalari, Respublikamizning ushbu sohadagi mutaxassislar va tadqiqotchilarning tahliliy ma'lumotlari bitiruv malakaviy ishda o'z aksini topgan.

Tadqiqot metodlari: tajribani o'rghanish , kuzatuv, surov, xujjatlarni o'rghanish metodlaridan foydalanildi.

Bitiruv malakaviy ishining tarkibiy tuzilishi: Kirish, ikkita bob, to'rtta bo'lim, xulosa hamda foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

I BOB O‘zbek etnomadaniyatida jamoaviylik xususiyatlarining talqini

1.1.O‘zbek etnomadaniyatida jamoaviylik xususiyatlarining tarixiy rivojlanishi.

Eng qadimiy milliy qadriyatlarimizdan hisobangan , xalqimizning qon-qoniga singib ketgan, o‘zbek xalqining yashash tarzini o’zida to’la to’kis mujassam etgan Mahalla jamiyatdagi o’zining munosib o’rniga tiklab qoyildi. O‘zbek mahallasi xalqimizga xos donishmandlik timsoli. U tarixdan ham hamisha o’z jozibasi, haqiqiyligi, betakrorligi bilan dunyo ahli tafakkurini o’ziga jalb qilib kelgan, moziydan tortib hozirgacha davlatimiz o’zining ko’pgina ezgu amallarini, ijtimoiy, ommaviy tadbirlarini, hayotiy muhim masalalarini mahallada oqsoqollar, faollar aql –zakovati,adolat nazari bilan amalga oshirib, hal qilib keladi. Bu an’ana hozir ham davom etmoqda. Mahallalarda turli bunyodkorlik ishlari, hasharlar, rang-barang ma’naviy, madaniy, tarbiyaviy tadbirlar, umumxalq bayramlari o’tqazilmoqda. Mahalla hayotimizning tabiyati, irodasi, orzu - intilishlarini ifodalaydigan istiqlol mafkurasi zamon talablari asosida yanada to’ldirishda quyidagi milliy xususiyatlarni ko’zda tutadi:

- Xalqimiz hayotida qadim – qadimdan jamoa bo’lib yashash ruhining ustunligi;
- jamoa timsoli bo’lgan oila, el-yurt tushunchalarini muqaddasligi;
- Ota-onas, mahalla-koy umuman jamoatga yuksak hurmat e’tibor;
- Millatning o’lmas ruhi bo’lgan ona tiliga muhabbat ;
- Kattaga hurmat, kichikka izzat, shavqat;
- Mehr–muhabbat, go’zallik va nafosat, hayot abadiyligini ramzi –ayol zotiga ehtirom , sabr-bardosh, toqatlilik va mehnatsevarlik ;
- Halollik, mardlik,adolatlilik, chin insoniylik, odamiylik fazilatlilik va boshqa umumbashariy qadriyatlar. Shu boisdan mahalla tarixini bilish, o’rganish ham biz uchun qadriyatdir. Mahalla tarixi qadim zamonlarga borib taqaladi. Tarixiy manbalarda qayd etilishicha, jez davrining yodgorligi bo’lgan Sopoltepada 8 oila yashagan. Ular faqat urug’ jamoasigina emas, balki ishlab chiqarish

manfaatlarini ham ushlab turgan. Keyinchalik ularning safiga patriarchal tizim asosida 100 da ortiq oilalar kelib qo'shilgan. Katta oilalar jamoasini ular orasidan saylangan oqsoqol boshqargan. Oqsoqollar o'z navbatida oliy oqsoqollar kengashiga birlashgan. Oqsoqollar odatda, jamoa-qishloq hayoti bilan bog'liq barcha masalalarni oliy kengash orqali hal qilishgan.

Miloddan avvalgi 3-asrdan miloddan avvalgi 5 asrning boshlarigacha Farg'ona (Parkana) davlatida ham oqsoqollar kengashi muhim vazifalarni hal etgan. Kengash asosan sulk tuzish, vazirlar tarkibi, soliqlarni qayd qilish, e'lon qilish, jamoat ishlariga safarbar etish kabi masalalar bilan shug'ullangan .

"Mahalla" atamasi arabcha bo'lib, "O'rin-joy " degan ma'noni anglatgan. Ayrim adabiyotlarda "Mahalla" so'zi arabcha "mahal","Mahallatun" so'zlaridan kelib chiqib "birgalikda yashamoq" ma'nosini anglatadi,-deb yozilgan. Mahalla turli mintaqalarda "mahollot "(joy), guzar ,jamoat , elat nomlarida atalib kelingan. Adabiyotlarda mahallalarning ko'p ming yillik tarixga ega ekanliklari haqida ma'lumotlar uchraydi. Masalan, Narshayxiy o'zining "Buxoro tarixi " asarida Buxorada bundan 1100 yil ilgari bir qancha mahallalar bo'lganini qayd etib o'tgan . Alisher Navoiy o'zining "Hayratul-ul-abror" asarida mahallani "Mahalla – shahar ichidagi shaharchadir" – deb ta'riflaydi. Hirot shahri yuz shaharcha ta'rifga ahamiyatiga ega bo'lgan mahallardan tashkil topganligini aytib o'tadi. Somoniylar va Qoraxoniylar davrida ilk mahallalar paydo bo'lgan. O'zbekistonda mahallalar Somoniylar (IX-X asrlar) va Qoraxoniylar (XI asr) davrida ham mavjud bo'lib, hozirgi kunda mavjud mahallalarning aksariti XIV-XV asrlarda vujudga kelgan. Mahallaning ko'chalari kisishgan yoki tutashgan joida mahalla markazi-guzar bo'lib aholi uchun eng zarur bo'lgan madaniy, maishiy hamda xo'jalik inshoatlari, jumladan masjid, maktab, choyxona, mehmonxona, novvoyxona, baqqollik, qassoblik, yamoqchilik ustaxonlari, sartaroshlik, do'konlar, karvonsaroy, mahallalar elikboshichilik mahkamasi bo'lgan. Mahallalarni boshqarish qattiy tartib asosida olib borilgan va unga xalq tamonidan saylanadigan odam rahbarlik qilgan. Mahalla qadimdan mahalliy

hokimiyatning o’ziga xos bir shakli, ko’rinishi , tarzida faoliyat ko’rsatgan. Mahallani boshqarish jamoatchilik asosida olib borilib, o’zining yozilmagan ichki tartib – qoidalariga ega bo’lib, u hamma uchun birdik qonuniy hisoblangan.

Amir Temur davrida mahalla yanada ravnaq topgan. Germaniyalik me’mor va shahar rejalashtiruvchisi U.V. Yordanning “Temuriylar eski shahri mahallalari” deb nomlangan maqolasi Samarqandning eski shahrida joylashgan tarixiy yodgorliklari tadqiqotiga hamda shahar hayotida mahallaning tutgan o’rni va uning ahamiyatiga bag’ishlanadi. “Men eski shahardagi hozirgi holatini –bir tomondan ijtimoiy tizimning o’ziga xos jihatlarini, ikkinchi tomondan me’moriy tuzilishini tasvirlashni istar edim, deb yozadi tadqiqotchi. Mahallalarning ijtimoiy –madaniy tizimini va ularning shahar tashqi ko’rinishi bilan yaqin aloqasi e’tiborimni o’ziga tortdi. Toponomikaning o’zi tavsfning boshlang’ich nuqtasi bo’lib, u shaharning muayyan joyida yashovchilarining alohida jihatlari haqida izox beradi. Avvalo nomlanishlarning barchasi aholi shug’ullanadigan muayyan kasblardan, suv topilgan joylar, aholining jo’g’rofiy va etnik o’ziga xosliklari, buyuk shaxslar nomi bilan ataluvchi xiyobon va bog’lar bilan bog’liqdir, misol uchun. Oq saroy, Go’ri Amir, Ruhobodi madrasasi, Xonokoh, Ko’k masjid va hakozo. Shu tariqa joy nomlari ijtimoiy munosabatlarning aniq manzarasi to’g’risida tasavvur uyg’atadi.

Masalan, “So’zangaron” hududi “igna tayyorlovchilar ” dahasi bo’lgan. Bu yerda joylashgan tikuvchilar matolar tayyorlash va ularga ishlov berish bilan shug’ullangan. Kulolon esa kulollar mahallasidir. Yusuf Charrot mahallasi yog’och oymakorligi ustalarining mavzesidir”.

Mahalla - kichik ma’muriy hudud bo’lishi bilan birga, turmush tarzi, qadriyatlar, an’analar, urf-odatlar umumiyligi bilan bog’langan kishilar jamoasi birligidir. Tarixning turli bosqichlarida davrlar, tuzumlar o’zgarishiga qarab mahallaning vazifalari ham o’zgarib turgan, XX asrning boshlaridayoq mahallalar daha boshliqlari – mingboshilar saylanadigan yuzboshi (oqsoqollar)

tamonidan boshqarilgan. Yuzboshi va ularning yordamchilari mahalladagi barcha jamoat ishlari va marosimlarni boshqarganlar, shuningdek fuqarolarning shahar yig'lnlari va shahar muassasalarda mahalla manfaatlarini himoya qilganlar. Mahallaning asosiy vazifalari: marosimlarni birgalikda o'tkazishda, o'z hududini batartib saqlash va obodonlashtirish, yosh avlodni ijtimoiy ruhda tarbiyalash, jamiyat hayotida tartib saqlanishini ta'minlash, barcha an'anaviy miyyorlarning bajarilishi ustidan nazorat o'rnatish, urf-odatlarga rioya qilish va ularni buzgan, jamoat majburiyatlaridan boyin tovlaganlarni jazolashdan iborat bo'lgan. Mahalla rahbariyati ariq –hovuzlarni tozalash, ko'chalar, yo'llar qurish va mahalla obodonchiligi bilan bog'liq boshqa jamoat ishlarini uyushtirgan. Bu ishlarning barchasi birgalikda hashar yo'li bilan amalgalashirilgan. Mahalla jamiyatimizning tuzilmasi sifatida tarixan bir qancha rivojlanish bosqichlarini bosib o'tdi. U XX asrning 1-choragida o'zining an'anaviy shaklini oldi. Sobiq sovet hukumati mahallaga o'z umrini yashab bo'lgan o'tmish sarqiti sifatida qaradi. Shundan kelib chiqib u an'anaviy milliy boshqaruvlarni bekor kilish yo'li bilan bu yerda sanoatlashgan "ilg'or" jamiyatni qaror toptirish siyosatini joriy etishga kirishdi. XX asrning 20-yillari boshlaridan sobiq sovet hukumati mahallalar vazifasini cheklash, o'ziga buysundirishga intilishi mahalla faoliyatiga o'z tasirini o'tkazadi. Biroq, mahalla o'zining yashovchanligini namoyon etib, an'anaviy hayot va aloqa tarziga qarshi har qanday hujumlarga va ularni yo'qotish yo'lidagi urinishlarga dosh berdi. U ilgarigi hayot tarzi, urf-odat va rasm- rusmlarini saqlab qoldi. 20-30 yillarda mahalla eski turmushga qarshi "Hujum"da paranji tashlash va xotin-qizlarni ozodlikka chiqarish harakatida ishtirok etdi. Shu bilan birga mahalla savodsizlikni tugatish, ommani ma'rifatli qilish, joylarni obodonlashtirish (yo'l, choyxona, maktablar qurilishi) da muhim ahamiyat kasb etdi. 1932-yil 17-aprelda O'zbekistonda birinchi marotaba shaharlardagi mahalla qo'mitalari to'g'risida Nizom chiqdi. 1935-36 yillarda mahallalarda oqsoqol boshchiligidagi mahalla qo'mitalari tashkil etilib, aholi o'rtasida olib boriladigan barcha ishlarni rais boshqargan. Ikkinci jaxon urushi davrida mahalla baynalminalchilik tabiyatini

namoyon etdi. Urush davrida mahalla qo'mitasida armiyaga chaqiruvni tashkil etishda, aholidan posilka jo'natishda, aholini, bolalarni joylashtirishda faol ishtirot etdi.

1961 yil avgustda O'zbekiston Oliy Kengashi tomonidan chiqarilgan "Respublika, shahar, qishloq, posyolkalaridagi va ovullardagi mahalla qo'mitalari to'g'risida"gi Nizomda ham mahallaga qarashli yuridik shaxs maqomi berilmagan edi. Mahalla qo'mitalari biron bir moliyaviy xo'jalik faoliyati bilan shug'llanishi mumkin emas, ular oldi-sotdi, ijaraga berish ishlarini bajarishda qatnashishlari mumkin emas edi. Mahallaning huquq va vakolatlari cheklangan edi.

Mamlakatimiz aholisi turmush tarzini o'ziga xosligi mahalla institutining mavjudligi bilan izohlanadi. Bu noyob ijtimoiy institutining vujudga kelishi O'zbekiston hududida shaharlarning rivoji bilan bog'liq holda kechgan. Chorvachilik bilan shug'ullanib kelgan urug' va qabilalar dehqonchilik hamda hunarmandchilik bilan shug'ullana boshlagandan yani o'troqlasha boshlaganidan keyin kichik - kichik qishloqlar paydo bo'la boshlagan. Qishloqlar o'troqlashgan urug' va qabilalar nomi bilan atalgan. Masalan, Qo'ng'irot Nayman, Qangli, Qipchoq, Bahrin, Qiyyot, Uyshin singari toponimlar shular jumlasidan dir. Urug' va qabilalarning o'troqlashuvi natijasida vujudga kelgan qishloqlarda dehqonchilik bilan bir qatorda hunarmandchilikning rivojlanishi esa mehnat taqsimotining chuqurlashuvi bilan birga mayda tovar ishlab chiqarish ham rivojiana boshlaganini anglatar edi. Shahalarning vijudga kelishi aynan mana shu mayda tovar ishlab chiqarish, yani hunarmantchilkning rivojlanishi bilan bog'liq edi. O'zbekiston hududida hunarmadchilikning rivojlanishidagi o'ziga xos xususiyatlaridan biri shunda ediki, u yoki bu kasb bilan shug'ullanuvchi hunarmandlar ko'pincha bir hududda to'planib istiqomat qilishlar, ularning ustaxonlari va dukonlari ham shu hududda joylashgan edi. Muayyan kasb egalari jamlanib istiqomat qiladigan hududlar shu kasblar nomlari bilan atala boshlagan. Masalan, O'qchi, Temirchi, Taqachi, Yilqichi, Kigizchi, Sovungar, Aravachi,

Gilamdo'z, Degrizchi kabi kasb nomlari bilan ataladigan mahallalar ayni paytda kasbiy uyushmalar ham edi. Bir hududda bir kasb egalarining istiqomat qilishi va ish faoliyatini yuritish bir qator qulayliklar tug'dirar, masalan, xomashyo, tayyor mahsulot narx -navosi, soliqlar, yangi asbob – uskunalar va boshqa yangiliklar to'g'risida tezkor axborot almashishga imkon berardi. Bundan tashkari, ular ba'zi uskuna va dastgohlardan jamoa bo'lib foydalanishi ham mumkin edi. Qolaversa, muayyan kasb egalarining jamoa bo'lib muayyan hududda turmush kechirishi, iqtisodiy tangliklar berganda, ularning salbiy oqibatlari birgalikda bartaraf qilish imkonini tug'dirar edi. Mahallalar faqat kasbiy uyushma emas, ayni paytda o'zini-o'zi boshqarish organi ham ekanini nazardan qochmaslik kerak. Mahallaning asosiy negizini tashkil qiladigan kasb egalari daha, tuman, shahar va viloyat miqyosidagi turli yig'in va mashvaratlarga o'z vakillarini yuborar va shu orqali ijtimoiy hayotga ta'sir o'tqazar edi. Mahallada istiqomat qilayotgan kasb egalarining jamoa sifatida uyushgani mamuriy idoralar va hokimiyat vakillari bilan muloqat qilishga hamda mavjud masalalarning hal etilishiga xizmat qilgan.

O'zbekiston hududidagi mustaqil davlatlarda mamlakat ichkarisidagi tinchlik, osoyishtalik va barqarorlikni ta'minlash eng asosiy vazifa deb qaralgan va barcha choralar ko'rilgan. Shuning natijasida iqtisodiy, siyosiy va madaniy sohalarda ulkan yutuqlarga erishilgan. Jumladan, Kushon podsholigi, Somoniylar davlati, Temur sultanatida ijtimoiy hayotning turli sohalarida erishilgan yutuqlar zaminini mamlakatdagi tinch-totuvlik, osoyishtalik va barqarorlik tashkil qilgan edi. Bunga davlat boshlig'i, mansabdor shaxslarning adolatli, xalqparvar siyosati natijasida erishilgan. Bunday siyosat tufayli xalq bilan davlat o'rtasida o'zaro hamkorlik, bir-birini qo'llab-quvvatlash yuzaga kelgan, davlat butun choralar bilan o'z fuqarolari haqida g'amxo'rlik qilgan. Aholiga jabr-zulm o'tkazganlarni, o'g'ri-talonchilarni, bosqinchilarni qattiq jazolagan, xalq esa bunga javoban o'z hukmdorlarining olib borgan siyosatini qo'llab-kuvvatlagan, o'rnatilgan qonun-qoidalariga rioya etgan. Shunday huquqiy muhit, siyosat markazlashgan Temur davlatida vujudga ksltirilgan edi.

Mamlakatimiz hududida turli davrlarda vujudga kelgan yirik kuchli Kushon podsholigi, Somoniylar va Temur davlatlarida dehqonchilik, hunarmandchilik, ichki va tashqi savdoni rivojlantirishga katta **e’tibor** bergenlar.

Ayni paytda, bu davlatlarning boshliqlari mamlakatning mudofaa qudratini mustahkamlash, harbiy qo’shining moddiy ta’minoti, uni qurollantirish, harbiy intizom masalalariga alohida e’tibor bergenlar. Mazkur davlatlarda fan va madaniyat ravnaqi yo‘lida katta mablag‘ va mehnat sarflangan. Ular fan va madaniyat turli sohalarining rivojlanishiga katta imkoniyatlar yaratganlar, olimlar, san’atkorlar, me’morchilar, yozuvchilar, shoirlarga alohida g‘amxo‘rlik ko‘rsatganlar. Bunday siyosat **tufayli mazkur davlatlarda** fan va **madaniyatning turli sohalarida** ulkan yutuqlarga **erishilgan**.

O‘tmishdagi buyuk davlat boshliklari bo‘lmish Ismoil Somoniy, Amir Temur, Mirzo Ulug‘bek va boshqalar mamlakatdagi, uning turli mintaqalari, viloyatlari, tumanlari va qishloqlaridagi **haqiqiy** ahvol, mahalliy amaldorlarning xalqqa bo‘lgan munosabati, bozorlardagi narx-navo, joylardagi tartib-intizom haqida aniq, to‘g‘ri ma’lumotga ega bo‘lishga alohida e’tibor bergenlar. Ular tegishli ma’lumotlarga ega bo‘lish uchun alohida axborot to‘plovchilardan, aloqa xizmatlaridan, joylarga maxsus topshiriq bilan yuboriladigan ishonchli vakillardan foydalanganlar. Hukmdorlarning o‘zlari bevosita xalq bilan uchrashganlar, xalqning ariza va shikoyatlarini bevosita ko‘rib hal **qilganlar**. Ular xalqqa nisbatan jabr-zulm o‘tkazganlarni, zo‘ravonlarni,adolatsiz amaldorlarni, o‘z mansabini suiiste’mol kilganlarni, o‘g‘rilarni, talonchilarni qattiqko‘llik bilan jazolaganlar. Bobomiz Amur Temurning ta’kidlashicha, «oddiy odamlarga nisbatan **qilinadigan** qonunsizlikdek qonun va davlat nufuzini tushiradigan biron-bir narsa yo‘q»¹.

Tarixda o‘tgan buyuk davlat boshliqlari mansabdar shaxslarni tanlash, ularni joy-joyiga qo‘yish, faoliyatini nazorat kilish masalasiga katta e’tibor bergenlar. Ular biror kishini u yoki bu mansabga tayinlashda uning nasl-nasabini, bilimini, qobiliyatini, hayotiy tajribasini, ahlokiy xislatlarini, o‘z kasbiga, vataniga, xalqiga

¹ Qarang: Amir Temur. Zafar yo‘li. -T., 1993. 9-bet

sadoqatini hisobga olganlar. Mansabdlarning faoliyatiga baho berishda ular haqida xalqning fikri, adolat va **insof** bilan ish ko‘rishi, masalalarni qonuniy hal qilishi asosiy norma sifatida xizmat kilgan. Shuningdek, buyuk davlat boshliqlari mansabdlar faoliyatini nazorat qilishda turli xil usullardan va yo‘llardan foydalanganlar. Bular vaqtı-vaqtı bilan taftish o‘tkazish, u yoki bu mansabdlor haqida ma’lumotlar to‘plash, bevosita xalq fikrini so‘rash va boshqalardir.

Xunlar, Qoraxoniylar, Temur va temuriylar davlatlarida davlat ahamiyatiga molik masalalar maslahatlashib kengashlarda hal etilgan. Temur, Ulug‘bek, Bobur kabi hukmdorlar o‘z atroflariga olimu fuzalolarni to‘plaganlar, davlatni boshqarish ishlarida ular bilan maslahatlashganlar, ularning fikrlari bilan hisoblashganlar. Tarixiy adabiyotlarda Sharqda, jumladan, Markaziy Osiyoda o‘tmishda davlatni boshqarish faqat zo‘ravonlikka asoslanib amalga oshirilgan degan g‘ayri ilmiy fikr yaqin vaqtlargacha xukmronlik qilib keldi. Tarixiy manbalar bilan chuqurrok tanishish, o‘tmishdaga Sharq davlatlari va huquqi tarixini atroflicha o‘rganish mazkur fikrning asossiz ekanligidan guvoxlik beradi. Markaziy Osiyo hududida arablar hukmronligi o‘rnatilgandan so‘ng mavjud davlatlarning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy- huquqiy va ma’naviy hayotida islom dini va shariat qonunlari harakat qilgan. Shunga ko‘ra, davlat boshliklarining jamiyat hayotining turli sohalariga oid olib borgan siyosati islom dini aqidalariga, musulmon huquqi qoidalariga zid bo‘lishi mumkin emas edi. Ma’lumki, islom dini va shariat qonunlari zo‘ravonlikni, jabr-zulmni qoralaydi, bunday xatti-harakatlarni sodir etganlar munosib, qonuniy jazolanishi qat’iy talab qilinadi. Shuning uchun Sharq hukmdorlari hukuqi umuman cheklanmagan, zo‘ravonlikka asoslangan edi degan fikrlar haqiqatdan yiroqdir.

1.2. O‘zbek mentalitetida jamoaviylik va individuallik nisbati.

Ma’lumki o‘zbek xalqi asrlar mobaynida jamoa bo‘lib istiqomat qilib kelgan va oilasi, o‘z urug‘i, el-elati, vatani, kasbi-koriga sodiqlik asosiy tamal toshi vazifasini o‘tgan. Xalqimizning jamoaviy tabiatni uning nafaqat o‘troq turmush tarzida yashovchi qismida balki chorvachilik bilan band guruhlari uchun ham xos xususiyat bo‘lgan. XIX asr yozma manbalarida qayd etilishicha Xorazmda chorvachilik bilan mashg‘ul bo‘lgan rus bosqinchilariga bo‘yin egmagan mag‘rur yovmit urug‘i, Surxandaryoda Qo‘ng‘iroq urug‘i, Qashqadaryoda Quchchi urug‘lari chorva ko‘chishi bilan bog‘liq ravishda hudud almashib hayot kechirishlariga qaramay o‘z urug‘lari bilan birga yashab chorva ko‘chishiga monand ko‘chib yursa-da jamoaviy turmush tarziga o‘ziga xos tarzda amal qilib kelganlar.

Jamoaviylik o‘zbek mentalitetida kasb-korga iqtisodiy omillarga bog‘liqlikdan ham ko‘ra etnik va ruhiy – ma’naviy omillarga ko‘proq bog‘liqlik bilan izohlanadi.

Jamoaviylik xodisasining ma’naviy-ruhiy, etnik omillarga ko‘proq bog‘liqligi shaxs tabiatida doimiy ravishda ikki ahloqiy kuch o‘rtasida ya’ni urug‘-jamoa oldidagi burch bilan o‘z-o‘ziga mas’ullik tuyg‘ulari o‘rtasidagi nisbat meyyoriga ustuvor ahamiyat berib kelinishi bilan izohlanadi. Ana shu ikki ahloqiy omillar bahsida biror kimsa jamoa oldidagi burchini bajarmay qolgudek bo‘lsa, shaxs jamoaviy hukm rayiga aslo qarshi bormagan, o‘ziga loyiq jazoni mo‘min tabiatlik bilan qarshi ola bilgan. Bilaks shaxs o‘z-o‘ziga mas’ullikdan iborat ma’naviy omilni buzib qo‘ygudek bo‘lsa, u aslo o‘zini kechira olmagan. Aksariyat hollarda o‘z joniga qasd qilgan yohud g‘animlarga qarshi janglarda shahid bo‘lishga intilgan. O‘zbek mentalitetida o‘z-o‘ziga mas’ullik tuyg‘usi xalqimiz tabiatida sadoqat, uyat, or-nomus, iffat, hayo, ibo, vijdon, oriyat, nafsoniyat, izzat-nafs, halollik, to‘g‘ri so‘zlik singari ajoyib fazilatlar rivoj topishiga yo‘l bergan.²

² Qarang. M.Bekmurodov O‘zbek mentaliteti T.: 2006 yil 47-50 betlar

Ma'lumki, xalq tabiatini, mentalitetini tizimiga o'zaro nizolar, urushlar, bosqinlar, ocharchilik, o'zga xalqlarning siyosiy-mafkuraviy istilolari jiddiy talafot yetkazadi. Xalqimiz tarixida eng tushkun davr deb baholangan XYI va XIX asrlarda milliy mentalitetimizning o'zak ildizlariga bolta urildi. O'zbek xarakterida subutsizlik, yolg'onchilik, tilyog'lomalik, mutelik, qo'rkoqlik singari illatlar ildiz ota boshladi. Xalqimiz ijtimoiy, siyosiy, ma'naviy mo'ljallarini yo'qotib, odamlarda haqiqiy xavf bilan vaxima, gina bilan adovat, do'st bilan dushman o'rtaсидаги farqni ilg'ash va anglash salohiyatlari sezilarli darajada kamaydi. Ichki dushmanlar ginani adovatga, xushyorlikni vaximaga, do'stni dushmanغا aylantirishga erisha boshladilar. Tashqi dushmanlar esa, bir qarashda ishonib bo'lmaydigan darajada oz kuch ya'ni bor yo'g'i bir necha ming askar bilan butun Markaziy Osiyon bosib ola boshladilar. Agar davrlar to'qnashuvi hayolan amalgam oshirilsa, yosh avlod oldida XIX asrda yashagan ajdodlarimiz qiyin ma'naviy noqulaylik xolatlarida qolgan bo'lur edilar. Qiyoslash uchun misollar: Muhammad Xorazmshoh qo'shinlari 300-400 ming askardan iborat bo'lib, Chingizzon 200 ming kishilik lashkari bilan mamalakatimizni zabit etgan. XYII asrda Eronlik Nodirshoh 30 ming lashkari bilan yurtimizni zabit etgan. XIX asrda yurtimizga bostirib kelgan rus qo'shinlari soni bir necha ming kishidan iborat bo'lgani holda birgina Buxoro amirligining 40 ming, Qo'qon xonining 30 ming askarlari bo'lgan. Ajdodlarimiz ma'naviyatida g'oyaviy birlik, haqiqiy fidoiylik, vatanparvarlik, vatanga chin muhabbat sustligi bois, shuncha qo'shin, imkoniyatlarga qaramay, dushmanlarga arzirli qarshilik ko'rsata olmaganlar. Dushman ichki parokandaligimiz, tarqoqligimiz sababli buyuk shaxarlarimiz, muazzam qal'a, qo'rg'onlarimizni birin-ketin, bamaylixotir zabit etishga erishdilar.

Yurtni egallagan g'animlar esa birinchi galda xalq ruhini sindirish, metalitetini o'zgartirish borasida ish olib bordilar. Xalq ruhini sindirish esa uning e'tiqodini, maslagi, mafkurasini o'zgartirishdan boshlangan. Arablar diniy asoslаримизни o'zgartirib milliy mentalitet tizimiga ta'sir ko'rsatgan bo'lsalar, mug'ullar istilosи urf-odatlar, ma'raka-marosimlar, udumlarga rioya qilish

tartibotlarini absolyutlashtirish orqali xalqimizning etnologik tarkibi va mazmuniga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Manbalarning guvohlik berishiga ko'ra, mug'ullar bosqinidan so'nggi davrlarda Movarounnaxrda urf-odatlar kuchi ba'zan maxalliy xokimlar hukmlaridan ham ustunroq mavqelarga ega bo'lgan. Urf-odatlar, marosim va udumlar aholi uchun turmush tarzining asosi, ijtimoiy-ma'naviy o'zaklari vazifasini o'tab kelgan. Eronlik Nodirshoh istilosining oqibatida esa, yirik shaharlarimiz turmush tarzi, urf-odatlar mazmunida katta o'zgarishlar yuz beradi. Forslarga xos xususiyatlar, ya'ni ayollarning ijtimoiy-siyosiy hayotdagi ishtirokini tamoman cheklash, paranjining yalpi kiritilishi, diniy mukkasidan berilishni rag'batlantirish jarayonlari amalga oshirildi. Rus bosqinchilari esa, dastlab maktab-maorif tizimini o'zgartirish, Yevropa turmush tarzini joriy etish, rus tilini singdirish, milliy qadriyatlarni toptash, milliy meros yodgorliklarini bosqichma-bosqich yo'qotib borish jarayonlarini rejali tarzda amalga oshirish orqali rus mentalitetining ustunligini odamlar ongiga singdirish yo'lidan bordi.

Mazlum ajdodlarimiz ruxidagi lafzi qat'iylik, turg'unlik, oriyat, nafsoniyat singari fazilatlarga qarshi uzoq davom etgan muntazam kurash boshlanib ketdi. Yarim asrlik chorizm tutquni, 70 yillik sho'rolar mustamlakachilik siyosati xalq xarakterida mutelik, sotqinlik, hushomadgo'ylik, ikki yuzlamachilik, xalimlik singari xususiyatlarni rivojlantirishga kuch berib keldi. Millat bag'ridan o'sib chiqqan sog'lom novdalar o'z vaqtida qirqib, ixota qilib borildi. Odamlar farovonlik, erkinlikda emas, aksincha qullik va zabunlikda tenglik meyyoriga majburan rioya ettirilib, kimda-kim zabunlikdan norozi bo'lgudek bo'lsa, bu haqda ma'lumot yetkazgan kimsalarga iltifotlar ko'rsatib turildi, iqtisodiy-moliyaviy sadaqalar berildi, xabarchilar davlat himoyasiga olindi. Odamlar xabarchilardan dastavval nafrat qilib davralardan bebaxra qilgan bo'lsalar, yillar o'tgach, izlar ko'milib, xabarchilardan odamlar cho'chiydigan, qo'rquv ortidan ularni davralarning to'riga boshlaydigan bo'lib qoldilar. To'g'ri so'zni aytuvchilar

kamaydi. Ayg‘oqchilar tufayli o‘z boshiga yana qo‘sishma balolar yog‘ilishidan yalpi cho‘chish kayfiyati yoyildi.³

Qo‘rquv, cho‘chish tuyg‘usi esa yangilik, tashabbus, yaratuvchilik, bunyodkorlik, ilhom singari fazilatlar ro‘yobini inkor etadi. Qo‘rquv, hadiksirash hissi o‘zlikni namoyon etishni emas, o‘zlikni saqlash instinktiga urg‘u beradi. Qo‘rquv taraqqiyot kishani, kamolot, o‘sish, o‘zgarish uchun yo‘l ham, imkon ham qoldirmaydi. Qo‘rquv odamlarda hayot uchun eng zarur narsalarga bog‘liqlik xissini oshiradi. Kishilarda ana shu eng so‘ngi ilinjlar himoyasi yo‘lidagi xavotir, vahima, jonsaraklik ko‘zga ayon tashlana boshlaydi. Eng zarur narsalar so‘nggi bir yarim asrdagi mazlum o‘zbeklar nazdida yegulik bir parcha non, bir to‘n, bir pichog‘, xotini, bolalari, bir parcha yeri, bir sigiri, bir turkum irim-sirimlar bilan uvadasi chiqib chirkin holatga kelib qolgan, o‘zgalar nazdida kulgili mohiyat – mazmun ifodalovchi urf-odatlar, ma’raka-marosim va xakozolardan iborat bo‘lib qoldi. Nazarimda, mustamlakachilar xalqimizni nafaqat o‘z ma’naviyati, ma’rifati va madaniyatidan begonalashtirdilar, balki ular rejaviy tarzda xalq ehtiyojlari, qiziqishlari, intilishlari ko‘lamlarini ham cheklab, chegaralab bordilar. Natijada cheklangan ehtiyojlar ma’naviyati, yaqin maqsadlarni mo‘ljal olib yashash, o‘z faoliyati natijalarini boshqalar bilan qiyoslashdan qochish, asli yo‘q narsalarga ko‘nish, oila, urug‘-jamoa, maxalla, qishloq doiralaridan chetga chiqmaslik va undan chetga chiqishdan o‘zlikni beixtiyor tiyish holatlari umumiyligida xususiyatlarga aylandi. Millat xarakterida eskapisik mayl, ya’ni real borliqni aynan tasavvur etish, tushunish, yuz berayotgan xodisalarining mag‘zini chaqish emas, balki voqealar moxiyatini anglab yetishdan qochish, yolg‘on tasavvurlarga berilish kayfiyatining kuchayishi avj oldi. Eskapistik xususiyatlari, narsalar, hodisalarining tashqi ko‘rinishiga mahliyo bo‘lib qolishni ifodalab, yuz berayotgan voqealarining asl moxiyatini anglab yetishdan qochish, illyuzalar bilan yashash holatlarida namoyon bo‘ladi. Eskapizm jonli, ammo ongsiz mavjudotlarga aynan xos bo‘lib, tuyaqushning xavf yaqinlashganda boshini qum tuproqqa tiqib turishi, qurbaqanining

³ Qarang. M.Bekmurodov O‘zbek mentaliteti T.; 2006 yil 51-55 betlar

ilon og‘ziga sakrashi, sarka ortidan suruvning jarga sakrashiga o‘xshaydi. Qattiq qo‘rquv og‘ushida qolgan go‘daklar ham yuzini qo‘llari bilan bekitib go‘yo havfdan o‘zini ximoyalashi ham eskapizmning bir ko‘rinishidir. Demak, eskapizmning manbasi qo‘rquv xissining chuqur o‘rnashuvidir.

Xalqimiz tarixining chuqur tanazzuldagi so‘nggi 350 yil va ayniqsa so‘nggi 150 yillari taxlili eskapizmning milliy mentalitet tizimida favqulodda kuchayganligidan guvohlik beradi va bu illat asoratlari xozirgi kunda ham o‘zini namoyon etib kelmoqda. Eskapizmning yana bir negiziy manbasi-konformizm (moslashuvchanlik, har qanday iqtisodiy, siyosiy, ahloqiy vaziyatlarga tez ko‘nikish, ilgarigi ma’naviy qadriyatlardan vijdon qiyognog‘isiz voz kechib ketaverish), irratsionalizm (xissiyot, hohish, tuyg‘ular asosida ish tutish, ko‘ngil rayini ustuvor bilish, ratsionalizm ya’ni aql bilan ish qilishning ziddi), va ma’rifiy intelektual jihatdan qashshoqlik omillari tashkil etadi.

Eskapizm insonga hayotda o‘z o‘rnini to‘g‘ri belgilay olishiga halal berishi va maqsad yo‘lida odamlardagi kurashchanlik tuyg‘usining rivoj topishiga monelik qilib turishi bilan o‘ta xavfli ijtimoiy hodisa sanaladi. Eskapistik yondashuv kundalik turmush tarzimizda ham, mehnat faoliyatlarida ham, oila davrasida farzand tarbiyasida, do‘s tutish, o‘zaro munosabatlar va hakozo jabhalarda ham ko‘zga tashlanib turadi. Yollanma mehnat kishisi dalada ketmon chopsa-yu, chopiqni dildan qilmasa, talaba domлага “bilimlarim holatini baholab bering”, deb emas, “baho yoki reyting ballarini qo‘yib bering deb murojaat etib tursa, er xotinidan daromadning bir qismini berkitib yursa, xotin eridan qizi sigareta chekishini yoki narkotik moddalar iste’mol qilishini yashirib yashasa, kasal ko‘rgani borishning asl sababi ko‘ngil ko‘tarish emas,” ko‘rgani ham kelmadı” deguvchi malomat bo‘lsa, ta’ziya joyiga “maxalla gap qilmasin” deb kirib chiqilsa, uy yoki ko‘chani har kuni toza tutmasdan faqat “mehmon keladi” deb tozalasa, supirib-sidirsa, ishxonada xodim ishlayapti emas, ishga kelgan degan tushuncha amal qilib tursa, boshliq idoradan chiqishi bilan butun jamoa besh minutda tumtaraqay tarqab ketishi, tarbiya soatlari, uchrashuvlar, vatan tushunchasi

mavzusidagi tadbirlarning bor-yo‘g‘i “o‘tkazildi” degan qaydnomaga uchun qilinishi o‘z-o‘zini aldash, illyuziyaga berilish, eskapizmning ro‘yi-rost namoyon bo‘lishi holatlaridir.

Millat xarakteridagi bunday quşurlar barcha xarakatlardan kutiluvchi samaradorlik barakotga putur yetkazadi. Aniq maqsadlar, intilishlar, say-harakatlardan besamara urinishlarga, sarobga aylantiradi. Chunki, taraqqiyot odamlar ongida o‘zlashganidan keyingina madaniy qadriyat, e’zozlanuvchi omilga aylanadi. Bilaks davlat jamiyat va shaxs taraqqiyot darajalari o‘rtasida katta farqlar yuzaga keladi, disbalans holatlari shaxsning unga davlat tomonidan yaratiluvchi imkoniyatlarini munosib qadrlash, ahamiyatini anglashiga imkon bermaydi. Shu boisdan ham mamlakatning umumiyligi taraqqiyoti alohida individlar rivojining hosilasi va ana shu individual komilliklarning jamuljami, yig‘ma ko‘rinishdan o‘zga narsa emasdir.⁴

Millat xarakteridagi jamoaviylik va individuallik nisbatlari taxlili jamoaviylik omilining ko‘pchilik nazaridagi ustuvor roli va mavqeini bir qadar shubha ostiga qo‘yadi. O‘tkazilgan sotsiologik so‘rovlar, ekspertlar (baobro‘shaxslar, dono va katta tajribalarga ega qariyalar, maxalla faollari) fikrlari hamda maqsadli kuzatuvlar shundan guvohlik beradiki, o‘zbeklar jamoaga umumiyligi mulohazalar yuritish makoni, o‘ylashga undovchi omil, rejalashtirgan ishlarini boshqalarga umumiyligi qiyoslab olish imkoniyati deb qarashlari ma’lum bo‘ldi. O‘zbeklar qaror qabul qilish asollarida esa jamoaga qarab emas, shaxslarga, obro‘-e’tiborli insonlar, maxalliy liderlarning xatti-xarakatlariga monand va ayni muvofiq ish tutishlari aniqlandi. Xalqimiz mentalitetiga xos bo‘lgan ana shu muxim o‘ziga xoslik ya’ni, jamoaga qarab fikrlash, shaxslarga qarab qaror qilishdan iborat mazkur tamoyilden kelib chiqish katta ahamiyatga ega bo‘lib, bugungi kunda keng ko‘lamlarda amalga oshirilayotgan ma’naviy yangilanishlar, tub islohotlar jarayonlarida samarali va to‘g‘ri foydalanish zarurdir.

⁴ Qarang. M.Bekmurodov O‘zbek mentaliteti T.; 2006 yil 56-59 betlar

O‘zbekiston Prezidenti Islom Karimov tomonidan to‘ylar va maraka-marosimlarni tartibga solish, ortiqcha sarf xarajatlar, isrofgarchiliklarga yo‘l qo‘ymaslik borasida qabul qilingan qaror ijrosi hamma joylarda ham bir xil emasligi, bu boradagi kamchiliklarimiz negizida ham o‘zbek mentalitetiga xos bo‘lgan, qaror qilishda maxalliy liderlar og‘zini poylash, ularga taqlidan ish tutish holatlari bilan izohlanadi.

Albatta bunday xol xalqni boshqarish jarayonlarida mentalitet o‘ziga xosligiga uning rivojlanganlik darajasiga mustahkam tayanish zarurligini taqoza etadi. O‘zbekiston qahramoni shoir Abdulla Oripov umumiylar turmush tarziga ega, bir tilda so‘zlashuvchi odamlar majmuini xalq deb odamlarning o‘zini insonlar sifatida anglab muayyan maqsadlar atrofida ongli uyushgan xolatini esa millat deb atashni tavsiya etadi.

Darxaqiqat, millat so‘zining mohiyatida e’tiqod yo‘lidagi birlashganlar, maslagi, g‘oyasi yakdil fidoiyalar degan mazmun mujassamdir. Xalq millatga nisbatan tarqoq tushuncha bo‘lib ko‘proq o‘zini etnik jihatdan himoya qilishga intiladi va shu ko‘lamlarda uning faollik darjasini chegaralanadi. Millatga aylangan xalq esa o‘z-o‘zini siyosiy ma’naviy-axloqiy, intelektual, mafkuraviy jihatlardan himoya qila oladi.

Millatga aylangan xalq tarkibidagi insonlar ozod va erkin bo‘lib, o‘z so‘zi, ishi, maqsadlariga qat’iy va shijoatkor, doimiy o‘sish, o‘zgarishlar ishtiyoyida yashaydilar. Millatga aylangan xalqning har bir vakili mustahkam irodali, o‘z e’tiqodiga sodiq, vatan mohiyatini anglagan bo‘ladilar.

Ana shu sharoitda millat ma’naviyatiga xos bo‘lgan ajdodlarimiz tomonidan ulug‘lanib kelingan “butunlik” qadriyati bugungi kunda yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi. Butunlik tushunchasi xalqimiz uchun muqaddas ishonch yorlig‘i sanalib unga sazovor bo‘lgan shaxs uchun barcha imkoniyatlar eshigi ochilgan. O‘zbekiston Respublikasi “Ijtimoiy fikr” markazi tarkibida aholi turli qatlamlari o‘rtasida o‘tkazgan sotsiologik so‘rovlarimizda odamlarning muayyan natijalarga

erishish uchun o‘z oldilariga qo‘yadigan maqsadlari va shu maqsadlarni amalga oshirish borasidagi real intilishlari o‘rtasida jiddiy farqlar borligini oydinlashtirdi. Xususan, aholining muayyan qismi ulug‘ maqsadlar yo‘lida fidoiylik, mehnatsevarlik, iroda zarurligini qayd etganlari xolda turmush darajasini oshirish, farovon hayotni yuzaga keltirish uchun haligacha davlatni asosiy boquvchi, ta’mindan etuvchi omil deb bilmoqdalar. Xolbuki, bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat aholini boquvchi emas, balki odamlarning boyishi va farovon hayot kechirishlari uchun zarur huquqiy, siyosiy hamda ijtimoiy shart-sharoitlarni ta’minlovchi institutga aylana boradi.

Xalqimizda “butun”, butunlik atamalarining etimoni qadimiy oltoy tillari guruhiga kiruvchi barcha xalqlar uchun xos bo‘lgan uch iloxiy kuch (energiya) manbalari, “yan” “in” va “si” nazariyalariga borib taqaladi. “Yan” bunyodkorlik, yaratuvchanlik, yangilik, ulug‘lik, yuksalish timsoli bo‘lib, barcha so‘zlar shu kuchdan o‘z ibtidosini boshlagan. O‘zgarish, yuksalish, yaralish bilan bog‘liq suzlarda “yan”, “an”, “yun”, “on”, “un” qo‘srimchalari mavjud bo‘lib, bu so‘zlarning muqaddas “yan” ya’ni osmonning ilohiy kuchlariga daxldorligini bildirib turgan. “Yan” osmoniy kuch timsoli bo‘lganligi uchun ham ruhga, abadiylikka daxldor, “in” esa yerga mansubligi bois vujud, tana, muvavaqqatlik ramzi bo‘lib kelgan. Osmoniy ilohiyotga intilishning qadimiyligi, qon-qonimizda azaliy mavjudligi boisidan ham Turon yurtida o‘nlab tasavvufning buyuk arboblari yetishib chiqqanligi ham beziz emasdir. Eng qadimgi turkiy-o‘zbek so‘zlariga e’tibor qaratsak, ularning tarkibida albatta ana shu muqaddas qo‘srimchalarni uchratamiz va beixtiyor dunyoning tizimi, tartibli asoslarda yuzaga keltirilganligi, uning maxsus yaratilganligini, bil’aks betartib va xaotik tarzda yuzaga kelmaganligiga amin bo‘lamiz.

Agar “yan” ya’ni osmoniy kuch timsoli bo‘lgan so‘zlar orqali (“yangi”, “yana”, “yangramoq”, “yandoshmoq”, “yanga”, “osmon”, “anglamoq”, “tangri”, “yonmoq”, “undamoq” va xakozo) o‘sish, o‘zgarish, takomilga urg‘u berilsa “in” ya’ni yer, zamin kuchlarini ramziy ifodalovchi so‘zlar (indamoq, ingramoq, in-

qurmoq iniga kirmoq, engashmoq, ini(ya’ni kichik) enish va xakozo) aksincha susayish, turg‘unlik ortga qaytishga moyillik, regress mazmunini aks ettirgan.

Qadimgi sharq falsafasi olam va inson taraqqiyoti, dunyodagi jamiki o‘zgarishlar ahvoli odamlarning ana shu ikki ilohiy kuchlarga munosabatiga bog‘liq bo‘lib har bir insonning hayotidagi o‘rni “yan” va “in” omillariga, unga nisbatan qanday yondashuviga ko‘ra belgilanadi, deb ta’rif beradi.

Insonning hayot o‘zgarishlarida to‘g‘ri yo‘l belgilashi tabiat va ijtimoiy muhitda yuz berayotgan hodisalarmi qay tarzda anglashiga ko‘p jihatlardan bog‘liq bo‘lib, bu anglash jarayonlari esa voqeа-hodisalar, narsalarning mohiyatini aynan ifodalash, chuqur tushunib yetishiga yo‘l ochadi. Darhaqiqat, dunyoda jamiki yuksak rivoj topgan mamlakatlarning halqlari fe'l-atvori, xarakteriga e'tibor qaratsak, ular hamma narsaga xushyorlik bilan, ehtiyojkorlik hamda meyyor darajalari doirasida baho berishga moyilliklari, predmetlarni o‘z ko‘lamni, xajmidan ortiq yoki kam ta’riflamaslikka intilishlariga amin bo‘lamiz. Qadimgi Xitoy mutafakkiri Konfusiy bundan 2500 yil muqaddam nomlar voqeа va xodisalar, predmetlar mazmuniga ayni mos bo‘lishi zarurligini alohida ta’kidlaydi. Uning fikriga ko‘ra bilaks, noto‘g‘ri ta’rif voqeа qanday ekanligini ifodalay olmaydi va noto‘g‘ri so‘zlar yuzaga keladi. Noto‘g‘ri so‘zlar esa ishning ijrosiga xalal bera boshlaydi. Natijada ish bajarilmaydi. Ish bajarilmagandan keyin marosim va musiqaga extiyoj, xojat qolmaydi. Marosim va musiqa rivoj topmagach umumiyl kayfiyatlar izdan chiqib, yaxshiga rag‘bat berish tartiblari buziladi jazolar noto‘g‘ri, nohaq belgilana boshlaydi. Gunohlar uchun jazolar noto‘g‘ri belgilana boshlagach esa, omma o‘zini qanday tutishni bilmay qoladi. Oxir oqibatda esa jamiyatda subutsizlik, yolg‘onchilik aldov, muttaxamlik, va’dabozlik keng yoyiladi.

So‘zning ishga, voqelikka aynan muvofiq holatga keltirish uchun buyuk ajdodlarimiz jiddiy say-xarakatlar qilganlar. Tarixdan ma’lumki, Amir Temurga uning Hindistonga qilgan zafarli yurishiga bag‘ishlangan tarixiy kitob Nizomiddin Shomiy tomonidan yozib tugatilgandan keyin tortiq qilinganda, Sohibqiron kitob

bilan tanishib chiqqach, uning ifoda kuchi va mantiq uslubi bo‘lib o‘tgan voqealarni aynan aks ettira olmaganligi uchun muallifga qattiq tanbeh bergenligi va asarni qabul qilmaganligi katta saboqdir.

So‘zlar va ta’riflarning hayot haqiqatga nomuvofiqligi buyuk Xorazmshohlar davlatining inqiroziga, Mirzo Ulug‘bekning achchiq qismatiga, Boburning o‘z yurtidan badarg‘a bo‘lishiga sabab bo‘lgan, xalqimizning necha bor bosqinchilar tomonidan istilo bo‘lishiga olib kelgan. Fikri bilan so‘zi, so‘zi bilan amali, amali bilan shaxsiy turmushi monand va mos insonlarga xalqimiz qadim-qadimdan “YAN” ilohiyotiga xos “butun odam” deb ta’rif berib kelganlar.

Butunlikka erishish, xalqning ma’naviy butunligini ta’minlash uchun uch ming yillik ongli yozma tariximiz mobaynida ko‘p martalab urinishlar bo‘lgan. Bu borada Amir Temur va temuriylar hukmronligi davrida bir qadar muvaffaqiyatlarga erishilgan. Muayyan guruhlar, urug‘lar, jamoalar doirasida butunlik, komillik darajalarini ta’minlashga muvaffaq bo‘lingan. Ammo, butun mamlakat, millat darajasida yalpi butunlikka erishish uchun umumiyl say-xarakatlar ham, bunday birlashish zarurligini chuqr anglash holatlari ham bo‘lmagan. Umummilliyl intilishlarga qaraganda jamoaviy, sulolaviy, qabilaviy, guruhiy birlashuvlarga intilish va shunday uyushuvlar orqali ma’naviy komilikka urinishlar afsuski, ustuvor bo‘lib kelgan.

Ko‘p ming yillik tariximiz mobaynida umummilliyl komillik va butunlikka bo‘lgan intilishlar ilk daf‘a mustaqillik tufayli xalqimizga nasib etdi. Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan xalqimizning ma’naviy komilligi, millat butunligini tarkib toptirish va rivojlantirish konsepsiysi ishlab chiqildi va amalga oshirila boshlandi. O‘zgarayotgan zamon va yangilangan makon mantig‘i xalq xarakterida ilgari yetarli rivoj topmagan yangi fazilatlarni tarkib toptirish zaruratinini kun tartibiga qo‘yayotganligi bois, yurtboshimiz xalqimizni ma’naviy uyg‘onish, hushyorlik, atrofga keng nazar tashlash, qiyoslab xarakat qilishga da’vat etib kelmoqda. Hamma narsani inkor etaverishdan iborat nigelizmdan voz kechish, tushunib-tushunmasdan ko‘krakdan itarishdan iborat illatlarimizni tashlash, avval yuzimizni

o‘girib kelgan ba’zi qadriyatlarga boshqadan xolis baho berish masalasi o‘rtaga qo‘yilmoqda.

Prezidentimiz “Fidokor” gazetasiga bergan intervusida haqiqatni topish uchun qarama-qarshi fikrlarni o‘rtaga tashlash zarurligini ilgari suradi. Yurtboshimiz “Talabalar ziyoli yoshlarimizning o‘zi kerakli xulosani chiqarib olsin. Mana, misol uchun Freydning nazariy qarashlari, pragmatizm va eszistensializm g‘oyalari, Berdyayev va boshqalarning falsafasidan o‘rgansak, foydadan holi bo‘lmaydi. Biz ko‘p masalalarda g‘arb faylasuflarining fikrlari bilan, ayniqsa, individualizm, egoizm qarashlarini ilohiylashtirish bilan kelishmasligimiz mumkin. Lekin ularni xisobga olishimiz keraklisini e’tirof, keraksizini inkor etishimiz zarur”- deb uqtirganlari nechog‘li haqiqat ekanligini hayot tasdiqlamoqda. O‘zbek mentalitetidagi ana shu jihat, ya’ni o‘zgalarning fikr - qarashlarini oqilona meyor darajasida baholashga no‘noqligimiz, goh juda oshirib yuborishimiz, gohida esa boshqalarning nuqtai-nazarini mensimaslik, bepisand qarashdan iborat xususiyatlarimizni tan olib o‘z-o‘zimizni ma’naviy butlash yo‘lida jiddiy tarbiyaviy ish olib borishimiz zarurdir.

Yurtboshimizning o‘zbek millati mentalitetini progressiv o‘zgartirish borasidagi yaxlit konsepsiysi ikki katta yo‘nalishdan iborat bo‘lib, ularning birinchisi xalqimiz fe’l-atvori, turmush tarzi, xarakteridagi salbiy xususiyatlarini evolyusion tarzda bartaraf etib borish bo‘lsa, ikkinchi yo‘nalish, yaxshiga yo‘l, rag‘bat, har bir ijobiy ishni qadrlash va taqdirlash, ibrat omiliga kuch berish siyosatidan iboratdir.

Nazarimda ana shu ikki yo‘nalishning sinxron ya’ni uyg‘un kechishida muayyan murakkabliklar ko‘zga tashlanmoqda. Bu borada Prezidentimiz va hukumatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan faoliyatlarni joylarda uзвиy davom ettirishda oqsoqliklar ko‘zga tashlanmoqda. Maxalliy hokimliklar, o‘z-o‘zini boshqarish organlari, tarbiya va ta’lim tizimi muassasalari yetarli faollik ko‘rsatmayaptilar. Shaxs tarbiyasi, komil insonni shakllantirish, bugungi kun fidoiylarini yuzaga chiqarishda tizimiyl ish olib borish ko‘ngildagidek kechmayapti.

Bu borada kompaniyabozlik, o‘zi bo‘larchilik, beparvolik, rasmiyatchilik, loqaydlik hollariga yo‘l qo‘yib kelinmoqda. Prezident I.Karimovning xalq deputatlari Surxondaryo viloyat Kengashining navbatdan tashqari sessiyasida so‘zlagan nutqida quyidagi saboq beruvchi fikrlari bejiz aytilmagan edi... “Biron maxalla, xo‘jalik yoki tashkilotning ishi orqaga ketsa, shu joydan fayz – baraka ko‘tarilsa, odamlarning kayfiyati yomonlashsa, buning asosiy sababi - shu yerda beparvolik va undan ham battari – loqaydlik avj olganida desak, o‘ylaymanki, hech qanday xato bo‘lmaydi.”

Rahbar loqaydligining ijtimoiy xavfi shundan iboratki, bu illat tez fursatda jamoa, guruh tashkilot uchun umumiyligini fe’l-atvor ko‘rsatkichiga aylanib qoladi. Rahbarning mansab darajasi qancha yuqori bo‘lsa, loqaydlikning ijtimoiylashuv ko‘lamini ham shuncha kengayib boradi, bu esa Prezidentimiz uqtirganlaridek, muammolarning yechilmasligi, imkoniyatlarning ishga solinmasligi, ishning joyidan siljimasligiga olib keladi.

Butunlik falsafasi, o‘zgarayotgan zamon, bozor iqtisodiyotining talabchan ruhi rahbarlar tanlovi tizimi mazmuniga yangi o‘lchovlar bilan yondashuv zaruratinini ham kun tartibiga qo‘ymoqda. Yurtboshiiz tomonidan kadrlar tanlovi ezgulik poydevoriga qurilishi, sho‘rolar davridan qolgan tamoyillar (tuzumga sodiqlik, sudlanmaganlik, qavmu-qarindoshlaridan birontasi jinoiy – javobgarlikka tortilmaganligi, mansab tajribasi, tavsiyalar) asosida, ya’ni, bo‘lajak rahbarning ayblari, kamchiliklari yo‘qligiga ko‘ra tanlash emas, balki bo‘lajak rahbarning yaxshi fazilatlari, insoniylik jihatlari salmog‘iga ko‘ra (kasbining ustasi, vatani, xalqiga sadoqati, fidoiyligi, o‘ziga talabchanligi, mas’uliyatliligi, shaxsiy javobgarlik xissining ustuvorligi, odamlarga yaxshilik qilishga rag‘bati, shirinsuxanligi, halolligi, tinib –tinchimasligi, o‘zi yonib boshqalarni ham yondirib yashay olish fazilati, ish va odamlar uchun jon kuydiruvchiligi, jamoani birlashtirish qobiliyati, maqsadlarga safarbar qila olishi, istarasi issiqligi, qat’iyatliligi, kamtarligi) lavozimlarga tavsiya etish tamoyilining maqsadga muvofiqligi asoslab berildi.

Mazkur konsepsiyaning muhim negiziy asosida xalqimizning jamoaviylik tabiatini bunyodkorlik faoliyatlariga yo‘naltirish, ommani yaratish ishlariga boshqarishda yetakchi, lider omiliga tayanish, har tomonlama komil, butun shaxslarning ibrat kuchidan samarali foydalanishning maqsadlari mujassamdir.⁵

Xullas, o‘zbek mentalitetini zamon mantig‘iga muvofiq evolyusion o‘zgartirishning yaxlit tizimi quyidagi jihatlar ro‘yobini taqoza etadi.

1. Xalqimiz turmush tarzi, urf-odatlari, fe’l-atvori mazmunini umummilliy ko‘lamlarda qayta-qayta chuqur mushohada etish ortiqcha marosimbozlik, isrofgarchiliklardan bosqichma-bosqich qutulish yo‘lidan borish;
2. Barcha say-xarakatlar, amallar, an'analar, to‘y va marakalarni bajarish jarayonlarida qat’iy meyyor talablariga rioya qilishga o‘rganish kichik oilaviy tadbirlarni maxalla, region, tuman, butun shahar miqyosidagi ma’raka-marosimlarga aylantirib yubormaslikka intilish;
3. So‘z va ish birligiga rioya qilish, va’dabozlik, ortiqcha chiranish, eskapizm, maqtanchoqlikka moyillik singari illatlarga qarshi kurash olib borish, har bir narsa, hodisani o‘z nomi bilan aynan ifodalashga o‘rganish;
4. Butunlik falsafasini turmush tarzimiz, fe’l-atvorimiz mazmun mohiyatiga aylantirish, yosh avlod vakillarini butun shaxslar qilib shakllantirish, fikri so‘ziga, so‘zi amaliga, amali vatan manfaatlariga ayni muvofiq bo‘lishiga erishish;
5. Odamlarda o‘z fe’l-atvorlari, say-xarakatlari, intilishlari, ma’naviy qiyofasining holati xususida shaxsiy taftish malakasini shakllantirish, o‘zi ustida doimiy ishlash, takomillashuv, o‘zidan qoniqmaslik fazilatlarini shakllantirish, o‘zi yonib boshqalarni ham yondira olish xususiyatlarini tarkib toptirish;
6. Ezgulik yo‘lida fidoiy bo‘lish, yaxshilik qilishga, boshqalarning tashvishiga yelkadosh bo‘lishga tayyorlik fazilatlarini kamol toptirish;

⁵ Qarang. M.Bekmurodov O‘zbek mentaliteti T.; 2006 yil 60-68 betlar

7. Vatan ravnaqi xalq farovonligi yo‘lidagi intilishlar bilan shaxsiy say'-xarakatlardan kutiluvchi manfaatlar uyg‘unligiga erishish, Vatanning ostonadan faqat ichkariga emas, balki, tashqariga ham davom etishini chuqur anglash;
8. Yoshlarda ezgu va savob ishlarni har kuni va hamisha qilishga tayyorlik va shunga kuchli ichki rag‘bat, ehtiyoj, intilish fazilatlarini tarkib toptirish;
9. Milliy merosni yalpi o‘zlashtirish, qadriyatlarimizdan chin iftixor tuyg‘ularini his etish, g‘ururlanish va zavq ola bilishni tarbiyalash;
10. Insof,adolat, halollik, vijdon singari tamoyillar tarbiyasini doimiy ravishda muntazam tarzda olib borish, bu ishda rahbarlar, obro‘li shaxslar, lider-yetakchilar, ota-onalarning shaxsiy ibrati omilidan samarali foydalanish;
11. Fuqarolarda o‘zini jamoaning nafaqat miqdoriy-jisman a’zosi, balki, ma’naviy bo‘lagi deb his etish, umumiyl intilishlar, say'-xarakatlar, maqsadlar tizimi, mazmuniga har bir inson o‘z ulushi, hissasi nechog‘li ekanligini anglashni shakllantirish;
12. Intelektual mulk ustuvor ahamiyat kasb etayotgan hozirgi zamonda har tomonlama va chuqur bilimlar sohibi bo‘lishiga intilish, umumjahon taraqqiyoti jarayonlariga faol integratsiyalashuv yo‘lidan borish katta ahamiyat kasb etadi.

Xullas, buyuk kelajak taqdiri, ozod va obod jamiyat qurilishi o‘zimizning qo‘limizda ekanligi, bu maqsad barchamizning ma’naviy o‘lchovimiz, shaxsiy va ijtimoiy mo‘ljalimizga aylanishi bugungi kun taqozasidir. Darhaqiqat, Prezident Islom Karimov o‘zining Birinchi chaqiriq O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining o‘n to‘rtinchı sessiyasidagi ma’ruzasida alohida qayd etganlaridek “mamlakatimizning tarixiy va milliy xususiyatlarini, xalqimiz tabiatini, mentalitetini inobatga oluvchi rivojlanishning mazkur yo‘li biz uchun nihoyatda maqbuldir”.

II BOB Mustaqillik yillarida mahallachilik an'anlarini rivojlantirishning ilmiy-nazariy va huquqiy asoslari

2.1. O‘zini-o‘zi boshqarish organlarining huquqiy asoslari

Mamalakatimizda mahallaga e’tibor mustaqillik bilan barobar o‘sib bordi. 1992 yil 12 sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Respublika «Mahalla» xayriya jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida»gi Farmoni qabul qilindi. Farmondan ko‘zda tutilgan maqsad tarixan tarkib topgan milliy va ma’naviy qadriyatlarni e’zozlash va izchil targ‘ib qilish, xalqimizning eng yaxshi udum an'analarini keng ommalashtirish, respublikaning mahallalari o‘rtasida madaniy va ma’rifiy ishlarni keng yo‘lga qo‘yish, shuningdek, ularni ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan yanada mustahkamlash choralarini davlat yo‘li bilan qo‘llab – quvvatlashdan iboratdir.

1992 yil 17 oktabrda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Respublika «Mahalla» hayriya jamg‘armasi faoliyatini tashkil etish masalalari to‘g‘risida»gi qarori e’lon qilindi. Ushbu qarorda jamg‘armaning yuqori organi – ta’sis konferensiyasi ekani, u jamg‘arma boshqaruvini va taftish komissiyasini saylash, apparat tuzilmasini, xodimlari soni va ularning mehnatiga haq to‘lash shartlarini belgilashi ko‘rsatib o‘tilgan. Qoraqalpo’iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida jamg‘arma o‘z bo‘limlariga ega bo‘lishi, ular o‘z navbatida shahar, tuman bo‘linmalariga rahbarlik qilishlari ta’kidlangan. Jamg‘armaning shahar va tuman bo‘linmalari o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatini yo‘naltirib boradi.

1992 yilda «Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida»gi Qonun ilk bor qabul qilindi. 1999 yilda esa O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan ushbu Qonun qayta ko‘rib chiqilib, takomiliga yetkazildi va yangi tahrirda qabul qilindi. 2003 yilda mahallalar faoliyatini tartibga soluvchi qonun xujjatlari yangi to‘plami O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Obod mahalla yili» dasturi to‘g‘risida»gi 2003 yil 7 fevral 70-sonli qarori asosida nashr etildi.

2002 yil 15 avgustda O‘zbekiston «Mahalla» xayriya jamg‘armasining III konferensiyasi qarori bilan jamg‘arma respublika boshqaruvi majlisida jamg‘armaning Nizomi yangi tahririda tasdiqlandi.

Nizom 10 ta moddadan iborat bo‘lib, jamg‘armaning maqsad va vazifalari, huquq va majburiyatlari, uning boshqaruv organlari, homiylik kengashi, bo‘lim va bo‘linmalari, mulki va moliyaviy mablag‘lari va boshqa bo‘limlar tarkib topgan.

O‘zbekiston «Mahalla» hayriya jamg‘armasi yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan ixtiyoriy-mulkiy badallar qo‘sish asosida ta’sis etilgan, o‘zini-o‘zi boshqaruvchi nodavlat, notijorat mustaqil jamoat tashkilot bo‘lib, o‘z faoliyatini O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi, «Jamoat birlashmalari to‘g‘risida»gi Qonunlar, xalqaro huquq normalari hamda ushbu Nizom asosida olib boradi. Shuningdek, bu jamg‘armaning bo‘lim va bo‘linmalari yuridik shaxs maqomiga ega. Qonunda belgilangan tartibda o‘z ramzi, nomi qayd etilgan muhri va tamg‘asiga ega.

Jamg‘armaning asosiy maqsadi mahalla va mahalla aholisining ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy darajasini tobora yuksaltirish, milliy an’ana va udumlarni yanada boyitish, shuningdek, mahalla o‘zini o‘zi boshqarish organlarining ish faoliyatini boshqarish,nazorat qilish,har tomonlama muvofiqlashtirish va rivojlantirishdan iborat.

Jamg‘arma quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- mahalla madaniy, ma’naviy-marifiy targ‘ibot ishlarni keng yo‘lga qo‘yishning uslubiy asoslarini yaratish va joriy qilish;
- aholi o‘rtasida o‘zaro hurmat va insonparvarlik, yaxshi qo‘schnichilik, mehr-oqibat munosabatlarini shakllantirish, ijtimoiy – siyosiy barqarorlik, tinchlik va osoyishtalikni ta’minlashning zarurligini keng targ‘ib qilish va tar’ibot uslublarini yaratish;

- yosh avlodni milliy mafkura, vatanparvarlik va insonparvarlik ruxida tarbiyalashda mahallalarga uslubiy yordam ko‘rsatish;
- davlat organlari vakolatlarini fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga bosqichma-bosqich o‘tkazish jarainida faol qatnashish va bu vakolatlarning amalga oshirilishida mahallalar uchun zaruriy uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish;
- mahallalar raislari, oqosoqollari va faollarining bilim darajasini, malakasini va saviyasini ko‘tarish, ularda bozor iqtisodiiti munosabatlariga mos keluvchi zamonaviy boshqaruv ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘quv ishlarini tashkil qilish;
- mahallalarning mamlakatimizdagi hamda xorijdagi jamoat tashkilotlari, davlat boshqaruv organlari bilan o‘zaro munosabatlar mexanizmlarini shakllantirish, uni rivojlantirish mavzularida ilmiy-amaliy anjumanlar o‘tkazish;
- respublika xududida faoliyat ko‘rsatayotgan xalqaro xorijiy tashkilotlar, elchixonalar, jamoalar va jam’armalar bilan jamg‘arma vakolati doirasida aloqa o‘rnatish, hakorlikda qo‘shma ilmiy Loyixa va Dasturlar ishlab chiqish va bajarish, moliyalashtirish uchun xalqaro grantlar olishni va bajarishni tashkil qilish;
- O‘zbekistonda xalqaro anjumanlar, seminarlar o‘tkazishga tashabbuskorlik qilish, anjumanlarga chet ellik vakillarni o‘rnatilgan tartibda taklif qilish, horijiy mamlakatlarda o‘tkaziladigan xalqaro anjumanlarda qatnashish;
- respublikadagi boshqa nodavlat notijorat tashkilotlari bilan aloqalar o‘rnatish, hakorlikni kuchaytirish;
- mahallalarning ish faoliyatini o‘rganib borish, tahlil qilish va shu sohadagi ilg‘or tajribalarni ommalashtirish va ular manfaatini qonun asosida himoya qilish, ular tomonidan ishlab chiqilgan istiqbolli g‘oyalar va islohot loyihalari, respublikani ijtimoiy va iqtisodiy rivojlantirishga olib boradigan amaliy tadbirlarni qo‘llab-quvvatlash, bu ishlarda ularga butun choralar bilan ko‘maklashish;

- mahallalar ishini muvofiqlashtiruvchi oqosoqollar kengashlarini tashkil qilishda o‘z takliflari bilan ishtirok etish, faoliyatini yo‘naltirish, zarur hollarda moliyaviy qo‘llab-quvvatlash;
 - mahallalardagi kam ta’minlangan va boquvchisini yo‘qotgan oilalar, yolg‘iz keksalar, faxriylar, nogironlar, ko‘p bolali oilalar, yetim-yesirlar, baynalminalchilar manfaatlarini har tomonlama himoya qilish;
 - mahalla ahlining tashabbuskorligini oshirishda qulay moddiy va ma’naviy sharoitlar yaratib berish, ishlarni kasb-xunarga yo‘naltirish, mahallalarda kichik va qo‘shma korxonalar ochishga uslubiy va amaliy yordam ko‘rsatish;
 - bank ochishda qatnashishi, lotereya o‘yinlari o‘tkazish, kreditlar olish va berish;
 - chorva mollari, parranda hamda dehqonchilik mahsulotlarini yetishtirish maqsadida xo‘jaliklar tashkil qilish;
 - chet el firmalari va fuqarolari ishtirokida qo‘shma korxonalar ochish va turli ko‘rgazmalar tashkil qilish;
 - xalqaro aloqalarni amalga oshirish maqsadida chet ellardagi birodarlik uyushmalari bilan hamkorlik qilish;
 - ekologik dasturni amalga oshirishda ishtirok etish;
 - amaldagi qonun va qoidalarga muvofiq tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanadi, axborot va nashriyot faoliyatini olib boradi.
- Jamg‘armaning Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida o‘z bo‘limlari bo‘lib, ular ushbu Nizom asosida faoliyat ko‘rsatadilar.
- jamg‘arma bo‘limlarining yuqori organi konferensiyadir. U besh yilda bir marta chaqiriladi.

-boshqaruv a'zolari konferensiyada, rayosat a'zolari hamda boshqaruv raisi, rais muovinlari va mas'ul kotib boshqaruv majlisida saylanadilar.

- saylangan boshqaruv raisi respublika boshqaruvi rayosati tomonidan tasdiqlanadi.

-jamg'armaning bo'limlari yuridik shaxs hisoblanib, o'z nomi yozilgan muhri va tamg'asiga, o'zining mulkiga, bankdagi hisob raqamiga ega bo'ladi. Ularning moliyaviy-xo'jalik faoliyati ustidan nazorat qilish ishi jam'armaning Respublika boshqaruvi, taftish komissiyasi hamda bo'lim konferensiyasida saylangan taftish komissiyasi tomonidan olib boriladi.

-jamg'arma bo'limlari ish faoliyati yuzasidan yilda ikki marta respublika boshqaruviga hisobot beradi.

-bo'lim tugatilgan hollarda uning mulki jamg'arma ixtiyorida qoladi.

Jamg'armaning tuman va shahar bo'linmalari uning Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri bo'limlari boshqaruvi raisati qarori bilan tashkil etiladi va ularning tarkibiy qismi sifatida o'z vakolatlarini ushbu Nizom asosida amalga oshiradilar.

Tuman shahar bo'linmasining boshqaruv a'zolari konferensiyada besh yil muddatga saylanadilar.

Bo'linma boshqaruvi raisati a'zolari, boshqaruv raisi va mas'ul kotib boshqaruv majlisida saylanadilar.

Saylangan boshqaruv raisi tegishli xududiy bo'lim boshqaruvi rayosati tomonidan tasdiqlanadi.

Jamg'arma tuman va shahar bo'linmasi yuridik shaxs hisoblanadi va banklarda joriy hisob raqamlarini ochadi.

Jamg'armaning har bir tuman va shahar bo'linmasi o'z nomi izilgan muxriga va tam'asiga ega bo'ladi. Ularning moliyaviy-xo'jalik faoliyati

ustidan nazorat qilish ishi xududiy bo‘lim boshqaruvi, taftish komissiyasi hamda bo‘linma konferensiyada saylangan taftish komissiyasi tomonidan olib boriladi.

Jamg‘arma bo‘linmalari o‘z faoliyatlarida ushbu Nizomga, konferensiya, jamg‘armaning respublika boshqaruvi va boshqa rayosati hamda Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar bo‘limlari rayosati qarorlariga amal qiladi.

Tuman va shahar bo‘linmalari tegishli davlat va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda ish olib boradilar.

Jamg‘arma tuman va shahar bo‘linmalari har uch oyda o‘z faoliyatlari to‘risida Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri bo‘limlariga hisobot beradilar.

Fuqarolarning o’zini-o’zi boshqarish organlari tashkiliy tuzilmasi.

Fuqarolarning o’zini-o’zi boshqarish organlari

Shaharcha, qishloq, ovul fuqarolarning shuningdek, shahar, shaharcha, qishloq va ovuldgi mahalla fuqarolarning yig’ini (vakillar yig’ilishi)

Fuqarolar yig’inining taftish komissiyasi

Fuqorlar yig’ining kengashi (fuqarolar yig’inining raisi, uning maslahatchilari, komissiyalarining raislari va mas’ul kotib)

Fuqarolar yig'ini faoliyatining asosiy yo'nalishlari boyicha komissiyalar.

Tuman markazidan olisda joylashgan va borish qiyin bo'lgan shaharchalar, qishloqlar va ovullarda qonun hujjalarda nazarda tutilgan hollarda tuzilgan ma'muriy komissiyalar.

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan o'zini-o'zi boshqarish organlari soni 10 mingga yaqinni tashkil qiladi. Ularning tarkibi quyidagi jadvalda berilgan.

O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan o'zini-o'zi boshqarish organlari haqida ma'lumot

T/r	Nomi	Soni
1	Jamoatchilik asosidagi mahallalar	609
2	Qishloqlardagi mahallalar	1326
3	Ovullardagi mahallalar	154
4	Shaharchalardagi mahallalar	110
5	Shahardagi mahallalar	8323
	Jami	9913

Manba: O'zbekiston Respublikasi “Mahalla” xayriya jamg'armasi ma'lumotlari

Jadvalda ko’rinib turgandek, yurtimizdagi o’zini-o’zi boshqarish organlarining aksariyat qismi (83,9 foizi) shaharlardagi mahallalarning ulushiga to’g’ri keladi.

Prezidentimiz o’z maruzasida „.... mahalla idorasining, mahallada yashaydigan aholimizning o’zini-o’zi boshqarish tizimini, kerak bo’lsa, ijtimoy himoyalash tizimini yanada takomillashtirish, mahallaning ijtimoiy –iqtisodiy hayotimizdagi o’rni va tasirini yanada kuchaytirish , unga yangi huquq va vakolatlar berish boyicha ham keng jamoatchilik ishtirokida amaliy takliflar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir”⁶ deb ta’kidladi.

⁶ Inson, huquq erkinliklarini ta’minlash, hayotimizning yanada erkin va obod bo’lishiga erishish –bizning bosh maqsadimizdir . Prezident Islom Karimov O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 20 yilliliga bag’ishlangan tantanali marosimidagi ma’ruzasi.–“Xalq so’zi ”gazetasi 2012 y 8-dekabr

2.2. Mahalla tinchlik va totuvlikni mustahkamlaydigan va an'ana, qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish maskanidir.

Avvalo, shuni alohida ta'kidlash lozimki, o'zbek jamiyatida jamoa bo'lib yashashning sinalgan shakli mahalla timsolida yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Mahalla kichik hududiy birlik bo'lib, o'tmishdan meros bo'lib kelmoqda. Ma'lum bir mahallada istiqomat qiluvchi odamlar faqat qo'ni-qo'shnichilik rishtalari bilangina emas, balki o'zaro hamjihatlik, ichki tartib-qoida, ma'naviy-axloqiy meyorlar, urf-odatlar, an'analar, umumiyl manfaatlar va o'ziga xos majburiyatlar bilan ham bog'langandir. Mahalla hayotning jamoa bo'lib yashash tarzi jamoatchilik asosida faoliyat yuritadigan o'zini-o'zi boshqarish tizimini keltirib chiqardi. Shu asosda mahallaga uning xududida yashaydigan aholi tomonidan saylab qoyiladigan oqsoqol yetakchilik qilgan.

Mustaqillik yillarida o'zini o'zi boshqarish organlari faoliyatini yanada takomillashtirish, mahallalar mavqeini yuksaltirish borasida salmoqli ishlar ado etildi. Buni bugun mahallalarda o'z ijrosini topayotgan yil dasturi, bajarilayotgan xayrli amallar misolida ham ko'rishimiz mumkin. Albatta, bunday samarali say-harakatlarda homiylar, davlat va nodavlat tashkilotlari mutasaddilari bilan bir qatorda, "Mahalla" jamg'armasining respublika, hududiy bo'lim va bo'linmalari boshqaruvlari, shuningdek, fuqarolar yig'inlari raislari (oqsoqollar), maslahatchilar, mahalla huzuridagi qator komissiyalar a'zolari, umuman, yig'in faollariyu kayvonilarining alohida hissasi bor. Jamg'arma va fuqarolar yig'inlari mutasaddilari tomonidan mahallalarda, oilalarda tinch-totuvlikni, osoyishtalikni ta'minlash, xonardonlarda ijtimoiy sog'lom muhitni qaror toptirish, yoshlar o'rtasida turli yot illatlarning oldini olish, namunali oila boshliqlari, nuroniylar faolligini oshirish borasida katta ishlar qilinayotir. Ma'naviy, ijtimoiy-iqtisodiy yo'nalishlardagi komissiyalar faoliyatini takomillashtirish, o'rganish va ilg'or tajribalarni keng ommalashtirish maqsadida respublika miqyosida har yili turli ko'rik-tanlovlar, bayram tadbirleri o'tkazib kelinyapti. Istiqlol sharofati bilan mamlakatimizda fidoiy hamyurtlar mehnatini munosib

baholash, rag‘batlantirish, qolaversa, mahalladoshlar uchun bayram tadbirini tashkil etish maqsadida har yili viloyat, shahar va tuman markazlarida an’anaviy “Mahalla kuni” tadbirlari ko‘tarinki ruhda nishonlanib kelinayotir. Avgust oyining birinchi haftasida tashkil etiladigan ushbu bayram saylini Mustaqilligimizning o‘n to‘qqiz yillik shodiyonasi arafasida o‘tkazish rejalashtirilgan. Bu borada “Mahalla” jamg‘armasi respublika boshqaruvi hamda uning hududiy bo‘lim va bo‘linma boshqaruvlari tomonidan chora-tadbir rejalarini ishlab chiqilib, uning ijrosini ta’minalash masalalariga alohida e’tibor qaratilayotir. Bayram saylini har tomonlama ko‘tarinki ruhda tashkillashtirish maqsadida joylarda fuqarolar yig‘inlari mutasaddilari ham jiddiy tayyorgarlik ko‘rishmoqda. Yaqin kunlarda poytaxtimizda ushbu shodiyona keng nishonlanadi. Mahallada ko‘pni ko‘rgan qariyalarni, nuroniy otaxonu onaxonlarni hamma hurmat qiladi, ularning tajribasidan yoshlari ibrat oladi. Qizlarimiz momolardan ro‘zg‘or ishlarini yuritish, kattayu kichik oldida, mahalla-ko‘yda o‘zini qanday tutishi lozimligini, o‘zbek ayoliga xos ma’naviy qadriyatlarni o‘rganadi. Ayni shu maqsadda olib borilayotgan izchil tadbirlar, ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirishga qaratilgan targ‘ibot-tashviqot ishlari aholi hamjihatligini mustahkamlashga xizmat qilayotir.

— “Mahalla kuni” bayram tadbirini o‘tkazishdan maqsad, — deydi “Mahalla” jamg‘armasi respublika boshqaruvi raisining birinchi o‘rinbosari Rahmatilla Sheraliyev, — aholini birdamlikka, hamjihatlikka da’vat etish, ularning biri-biriga bo‘lgan mehr-muhabbatini oshirish, qolaversa, mahallalarda istiqlolimizning o‘n to‘qqiz yillik shodiyonasi arafasida “Bu muqaddas Vatanda azizdir inson” g‘oyasini targ‘ib-tashviq etish orqali inson omili, sha’ni, qadr-qimmati naqadar buyukligini aks ettirishdir.

Ta’kidlash joizki, “Mahalla kuni”da fuqarolar yig‘inlarida an’anaviy tarzda o‘tkazilib kelinayotgan “Fuqarolar yig‘inlarining eng namunali diniy ma’rifat va ma’naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo‘yicha maslahatchisi”, “Fuqarolar yig‘inlarining eng faol Yarashtirish komissiyasi”, “Qadriyatlar beshigisan, aziz mahallam” shiori ostidagi “Mahallam tarixini o‘rganaman” kabi qator respublika

ko‘rik-tanlovlarda o‘zining bilimdonligi, ilg‘or ish tajribasi bilan g‘oliblikni qo‘lga kiritgan faol mahalla oqsoqollari, maslahatchilar, komissiya a’zolari, bir nechta nominatsiya g‘oliblari jamg‘arma tomonidan rag‘batlantiriladi. Shuningdek, “Mahalla kuni” bayrami arafasida “Mahalla” jamg‘armasi respublika boshqaruvi tomonidan kam ta’minlangan, boquvchisini yo‘qotgan, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalarga bir boshdan qoramol hadya etish rejalashtirilgan Darhaqiqat, Mustaqilligimizning 19 yilligi munosabati bilan “Bu muqaddas Vatanda azizdir inson” mavzusida barcha mahallalarda “Mahalla kuni” bayram tadbirini ko‘tarinki ruhda o‘tkazish bilan birga, kam ta’minlangan oilalar farzandlarining respublikamizdagi tarixiy va diqqatga sazovor joylarga bepul sayohatini tashkil etish, “Saxovat”, “Mehribonlik” va “Muruvvat” uylaridagilarning holidan xabar olish, ularga moddiy va ma’naviy yordamlar ko‘rsatish, joylarda obodonlashtirish, atrof-muhitni tartibga keltirish, hashar yo‘li bilan yolg‘iz qariyalarning turarjoylarini ta’mirlab berishdek xalqimizga xos xayrli ishlar amalga oshiriladi.

Mahalla shiorlari

Bag‘rikenglik, o‘zaro mehr-oqibat singari noyob insoniy fazilatlar mahalla muhitida kamol topadi. Shu ma’noda mahallani o‘zini-o‘zi boshqarish maktabi, demokratiya darsxonasi deb atash mumkin.

Islom Karimov

Mahalla nufuzini ko‘tarish nafaqat iqtisodiy, ijtimoiy balki bu – siyosiy, tarbiyaviy, ulkan ma’naviy masaladir.

Islom Karimov

Mahalla nufuzini ko‘tarish nafaqat iqtisodiy, nafaqat ijtimoiy, balki bu – siyosiy, tarbiyaviy, ulkan ma’naviy masaladir.

Islom Karimov

O‘zini o‘zi boshqarish organlari – bizning kelajagimiz.

Islom Karimov

Agar mahalla jamiyatimizda munosib o‘rin egallasa, agar mahallada tinchlik va osoyishtalik bo‘lsa, hamma narsaga kuchimiz yetadi .

Islom Karimov

Mahalla jamiyat poydevori, taraqqiyot beshigi va xalq tayanchidir !

Mahalla elning or-nomusi !

Mahalla yurt boyligi !

Mahalla xalq tayanchi !

Mahalla ota-onang, sulolang !

Mahalla Vatan ichra vatandir !

Mahalla – qadriyatlar beshigi !

Mahalla – mehr-muruvvat maskani !

Mahalla – ma’naviyat va ma’rifat maskani – tarbiya o‘chog‘i.

**Mahalla – fuqarolik jamiyati
instituti.**

Mahallaning ertangi kuni o‘zimizga bog‘liq !

Mahallang tinch, yurting tinch.

Karvonsiz yo‘l bo‘lmas, oqsoqolsiz el bo‘lmas.

Mahalla Vatan ichidagi vatandir

Mahalla – ijtimoiy himoya maskani

Mahalla – ota-onang deyishar ekan, demak ma’naviyat chindan ham mahalladan, oiladan, ota-ona tarbiyasidan boshlanadi.

Mahallaning obodligi, ozodaligi, mahalla ahlining did farosati, yuksak madaniyat ko‘zgusidir.

Maxalla turmush madaniyati yuksaltirish borasida shaxsan Prezidentimiz, xukumatimiz o‘ta talabchanlik bilan ish yuritayotganligini ko‘rib quvonchlarga to‘lasan kishi. Darxaqiqat, Prezidentimiz I.A Karimov bosh-qosh bo‘lishi natijasida unitilgan yoxud unitila boshlagan o‘nlab kadriyatlarimiz tiklanib, o‘rin-o‘rniga quyila boshladi. Birgina maxalla-kuylar kadriyatiga, ularning obru e’tiborini kutarish ,faoliyatlarini jadallashtirish borasilda amalga oshirilayotgan bagoyat ibratli ishlarni olib kuraylik. Yurtboshimiz I.A.Karimov kayerga bormasin maxalla kishilaridan kul ochib duo kilishlarini surashi, vakti-vakti bilan maxalla oksokollarini yigib, maslaxatlashishida chukur ramziy ma’no bor. Bu xech shubxasiz maxalla kuy kadriyatlarini e’zozlash, kadrlash va ardoklashning ibratli namunasidir. Maxalla-kuy bilan boglik kadriyatlar xakida suz borganda, prezidentimiz bir fikrlarini keltirish urinlidir: “Maxalla orkali kup ishlarni kilish mumkin. Yoshlarga munosib tarbiya berishda, kadriyatlarimizni tiklash va ommalashtirishimizda men sizdek tabarruk oksokollarga ishonaman va tayanaman. Bu keltirilgan kuchirmadagi ””Men sizdek tabarruk oksokollarga ishonaman va tayanaman iborasiga e’tibor bersak , unda xalkimizning” iborasiga e’tibor bersak, unda xakkimizning “ Kari bor uyning zari bor”, “ Karing bor-boring bor” kabi keksalarimizning xayotda tutgan urinlarini, yoshlar tarbiyasidagi mavkelari, umuman keksa avlodning kadr-kimmatini xam uz ifodasini topgan, deya olamiz. Prezidentimiz nigoxlari tushgan, nazar va e’tiborlari bilan karalgan unlab maxallarimiz faoliyatida tub burilishlar yuz berib, ular yurtimiz tayanchi, xalkimiz ovoziga aylana boshladilar. Darxakikat, kadim-kadimdan maxalla tinch bulsa-yurt tinch bulgan, maxalla osoyishtaligi-el osoyishtaligini ta’minlagan. Yukorida kayd etganimizdek, maxalla odob, ibrat va kadriyatlar namuna gushasi xisoblangan. Zero, maxalla tinch bulsa, el-yurt tinch bulibgina kolmasdan, iktisodiy, siyosiy va

madaniy, tarbiyaviy ishlar xam maksadga muvofik buladi. Xa, maxalla moziydan axlokiy, ruxiy tarbiya uchogi urganilgan meyor – mezon ulchovi bulganu, ammo yozilmagan kitobdir.⁷

Maxalla turmush madaniyati va bu maksadda amalga oshirilayotgan ommaviy tadbirlarning cheki yukligini biz teran tushinib yetdik . Va nixoyat , bu jamiyatimizning asosiy poydevori xisoblanmish Vatan ostonasida ijtimoiy xayotining noyob sarchashmalari , shark xalklari tafakkurining noyob maxsuli sifatida unda yashovchi axoli uchun uz - uzini boshkaruv tizimiga , eng muximi , turmushning yozilmagan , lekin xayotiy tajribalarda sinalib , insoniylikni sharaflaydigan , kadriyatlarni , ilgor ana’alarni e’zozlaydigan yurt tinchligi , obodonligi , jamiyat tarakkiyotiga va insonni shakllantirishga xizmat kiladigan nizomlarga amal kilib yashashni majburiyatga aylantirib borgan , shu asosda maxalla asrlar osha axlokiy – ma’naviy tarbiyani ogishmay amalga oshiruvchi xalk dorilfuninii vazifasini utab kelmokda .

Oilaviy ajralishlar deyarli yuk darajada, taxminan 1000 kishiga 0,9 marta kursatkichga ega ekan. Tipik kishlok oilasi 5,5 kishidan tarkib topgan. Uy xujaliklari kupchilik bir tom ostida turli avlodlarga mansub bir nechta karindosh oilalarni birlashtirar ekan. Albatta bunday xolat fakat bizning xalkimizning umuminsoniy kadryatini tashkil etadi desak tugri buladi. Jaxonning boshka xududlarida yashovchi xalklarda xam shunday merosiy udumlar mavjudmikan. Tugri, uzbek oilasining yer yuzidagi boshka oilalarga uxshash tomonlari kup va shu bilan birga uning uziga xos jixatlari xam mavjuddir.

Oila juftlik konuni asosida yuzaga keladi, bir erkakning uzi yoxud bir ayolning uzi oila bula olmaydi. Oila eru-xotindan tashkari arning ota-onasi ya’ni kaynota va kaynonalar, farzandlar, uka va singillardan iborat kup buginli xonadondir. Uning xar bir a’zosi uz mavkeiga ega, shu oilaning ichki intizomiga

⁷ Malik Murod “O‘zbek qadriyatları” ..T., “Cho‘lpon”. 1995 y

buysunib yashaydi. Shu ma'noda oila jamiyat ichidagi jamiyatdir. Xurmatli talaba, uzbek oilasi turmush madanyati xamda bola tarbiyasi xakida biz mashgulotlarimizning birida xam ta'riflar berib utgan edik.

Oila inson uchun mukaddas dargox, insonlarning tabiiy, iktisodiy, ijtimoiy, xukukiy va ma'naviy munosabatlari zamirida yuzaga kelgan. Oila takdiri rasmiy tus olishdan boshlanadi, shundagina er xotin oldida, xotin er oldida, ular ota-onasifatida farzandlaru kavmu-karindoshlar, maxalla-kuy, kiskasi, jamiyat oldida, uz navbatida farzandlar xam uz ota-onalari va el oldida ma'suliyat sezadilar va burchli ekanliklarini akl-ongi bilan chukur xis etib yashaydilar. Oila jamiyat nizomlari asosida ashasa-da, oilaviy munosabatlar nisbatan mustakil xodisadir. Oila ishlariga boshkalarning aralashuviga xakki yuk. shu ma'noda oila jamiyatning mukaddas va daxlsiz mustakil muxtoriyatidan iborat sultanatdir.

Buyuk uzbek adibi Abdulla Avloniy yozgan edi: "Kishini kecha va kunduz ishlata durgan narsa Vatan va bola-chakalarning mexru-muxabbati emas-mu? Ma'lumki, Vatansiz oila, oilasiz Vatanbulmaydi, jamiyatdagi bu ikki narsa bir biri bilan uzviy boglanadi va biri ikkinchisini tuldiradi". Shu ma'noda oila - Vatan ichra Vatan, mexnat tufayli obod va ozod muxtor gusha bulib, Vatan bagrida, Vatan nazari ostida, Vatan ximoyasida barkarorlik kasb etadi. Bu esa, uz navbatida, oilaning kushnichilik, maxalladoshlik munosabatlarida, shuningdek, maxalla-kuy amal kilayotgan tuy-yu ma'rakalarga katnashish, ularga xos rasm-rusmlar va urf-odatlarga rioya etishni zaruriyatga aylantiradi, ommaviy xasharlar, sayillar va bayramlar kabi an'analarda ishtirok kilishni ma'naviy majburiyatga aylantiradi. Bu jarayon chukurlashgan sayin oila xam mustaxkamlanib boradi, piravord-okibatda millat yoki xalkka daxldor oila iftixori yuzaga keladi va shakllanadi. Xalkimizda kurinadigan oilaparvarlikning tom ma'nodagi asoslari shularda zuxur topgan. Shunisi kuvonarlichi, xukumatimiz tomonidan jamiyat dikkat-etiborini, uzbek milliy oilasini mustaxkamlashga karatilgan kator chora-tadbirlarning belgilanayotganligi va amalga joriy etilishi xam aslida xuddi shu

uzbekona oilaparvarlik asoslarini xar taraflama rivojlantirish negizida soglom va bakuvvat demokratik jamiyatni barkaror etish maksadini kuzlaydi.

Ijtimoiy integratsiyaning universal mexanizmi - maxalla bulib, u kushnilarni xamjixatlik va xalk an'analariga sobit izdoshlik asoslarida birlashtiradi. Ularning milliy yoki diniy mansubligining axamiyati yuk. Maxalla - Buyuk ipak yulidagi Mavarounnaxr shaxar madaniyatining ming yillik maxsuldir.

Zamonaviy yangilanayotgan maxalla fukarolarining ijtimoiy uzini-uzi boshkarish silsilasida asosiy bugindir. U - milily an'analar saklovchisi bulib, millatidan kat'iy nazar insonlarning madaniy xulk-atvori mezonlarini namoyon etadi va yaratadi. Maxalla xududida, odat buyicha, makta, chiyxona, masjid, maishiy xizmat korxonalari, nonvoyxona, uspirinlar uchun sport maydonchalari faoliyat yuritadi. Joylardagi shaxar, tuman, xokimiyatlariga karashli minglab maxallalarning va shu bilan birga bu milliy gushalarda e'tiborga loyik bulgan ommaviy tadbirlar olib borilayotganligi kup xollarda dikkatni uziga bortadi. Misol tarikasida 8-sonli "Ma'rafat", 10-sonli "Shodiyona", "Sabzar", "Bobur" va boshka yuzlab maxalla kumitalarining fukarolar bilan olib borayotgan ijtimoiy xayotning barcha soxalariga xos bulgan tadbirlarning utkazilishi, nochor, karovsiz kolganlar bilan ishlash, kup bolali oilalarga muruvvat kursatish, kariyalarni kadrlash, yoshlar xamda mакtab ukuvchilari uchun sport maydonchalarini tashkillanishi milliy bayramlarning nishonlanishi va unlab xayirli tadbirlarning uz vaktida muntazam utkazilib turishi maxalla axlining madaniy-ma'rifiy turmush tarziga katta safarbarlik kasb etib kelmokda. Bunday misollarni yurtimizning barcha xudud xamda chekka kishloklarida xam kuzatishimiz mumkin.

Yoshlarimizda maxalla turmush madaniyatidagi e'tiborga molik bulgan milliy an'analarini shakllantirishga, ularda etnik munosabatlar xamda milliy madaniyat asoslarini chukur bilishga bulgan karashlarini mukammallashtirishga, ularning etnooongida xozirgi maxallachilik an'analarining zamonaviy ruxda ancha takomillashib, oilaviy-maishiy munosabatlarining mustaxkamlanishi, maxallada barcha tadbirlar: tuy-tomoshalar va ma'rakalar xalkimizning bir-birbirlariga

xAMDARD VA XAMSOYA BULIB, UZARO YORDAM BERIB KULLAB-KUVVATLASHLARI KABI, KATTAKICHIKLIKNI XURMAT KILISH, AYNISKA YOSHI KATTA KISHILARNI E'ZOZLASH, OILAVIY MUNOSABATLARINI UZ VAKTIDA BAJARISH, UMUMIY TARTIB VA ODOP-AXLOK KOIDALARIGA RIOYA KILISH, KUNI-KUSHNICHILIK AN'ANALARINI IJOBİY AXAMIYATGA EGA EKANLIGINI CHUKUR XIS ETISH KABI UMUMINSONIY KADRIYATLAR TAKOMILI ASOSIDA SHAKLLANIB BORISHLARINI TA'MINLASHGA XARAKAT KILINMOKDA.

Shuni aloxida ta'kidlash joizki, yoshlarimiz ongida kuni-kushnichilik, maxalladoshlik tushunchalarining tub ma'nosini ochib berishimiz kerak. Zero, bunday an'ana bizning mustakillik davrimizga kelib juda xam kengayib ketdi! Darxakikat, xozirgi kunda u nixoyatda chukur ijtimoiy ma'no kasb etib, shaxar bilan shaxar, kishlok bilan kishlok, mamlakat bilan mamlakatlar urtasida chinakam kuni-kushnichilik yuzaga keldiki, uning okibat natijalari – uzaro yordam, iktisodiy xamda siyosiy bir-birini kullab-kuvvatlash, xalklar tinchligi va mustakilligini saklab turishlik darajasiga kutarildi. Bu masalaning sotsial-ijtimoiy, tomoni mavjuddir.

Muayyan kishilar urtasidagi kuni-kushnichilik munosabatlariga kelganda xam shuni aytish kerakki, uning xam ma'nesi kengayib, xilma-xil kirralari paydo buldi va bulmokda. Bizning davrimizga kelib kuni-kushnichilik, yukorida kayd etganimizdek, uzaro tenglik, begaraz xamkorlik, bir-biriga kumaklashish, u yoki bu masalani xamkorlikda xal kilish, shuningdek, tom ma'noda baynalminal xarakter kasb etdi. Bunga Respublikamiz istiklolni kulga kiritib, mustakil bulgach, kushni mamlakatlar bilan boshlangan kuni-kushnichilik yakkol misol bula oladi.

Barchamizga ma'lumki, xozirgi davr dunyoda goyaviy karama-karshiliklar murakkab tus olgan, mafkura poligonlari yadro poligonlaridan xam kuchlirok bulib borayotgan davrdir. Shu bilan birga, uzlarining mafkuraviy vositalari orkali uz ta'sir doirasini kengaytirishga intilayotgan siyosiy kuchlar va xarakatlar kuchayib bormokda. Millatchilik va shovinizm, neofashizm va kommunizm, irkchilik va diniy ekstremizm mafkuralari betinim xarakatda uzlarining mudxish niyatları uchun barcha imkoniyatlarini ishga solmokdalar. Xalkaro terrorizm xavfi butun

insoniyatga taxdid solmokda. Bunday vaziyatda uz mustakil fikriga sobit, e'tikodiga, mustaxkam iroda va dunyokarashiga ega bulgan insonlargina uz Vatani xalki manfaatlarida yonib yashashi va sadokatli mexnat kilishi bilan uzligini anglab yetishga intilmogi kerak. Ma'naviy kadriyatlarimizni ilm-fan tarakkiyoti bilan boyitib borish, uzligimizni chukurrok anglash, milliy goya va istiklol mafkurasi tamoyillarini xalkimizning kalbi va ongiga singdirish, mukaddas dinimiz va utmish tariximizni soxtalashtirish, ulardan siyosiy maksadalarda foydalanishga yul kuymaslik barchamizning mukaddas burch va vazifalarimiz katorida bulishi zarur.

Qo'shnichilik, jamoaviylik. Dunyoda qo'shnisiz odam ham, oila ham yo'q. Biroq o'zbek qo'shnichiligi insoniyat tarixida butunlay o'ziga xos aloxida milliy hodisadir.

Jahoning turli mamlakatlarida davlat tashkilotlari, sudlar hal etadigan ko'plab oilaviy, iqtisodiy, axloqiy muammolarni bizda qadimdan qo'shnilar, mahalla tinch yo'l bilan hal qilib kelgan.

Prezidentimiz va hukumatimiz ko'pgina davlat tashkilotlari vakolatlarini bosqichma-bosqich o'zini o'zi boshqarish organlariga o'tkazish siyosatini amalga oshirishda xalqimizning ana shu milliy an'analaridan kelib chiqishgan.

O'zbeklarda oilada go'dak tug'ilsa, eng avval qo'shnilar chiqishadi. Beshik to'y, soch to'y, muchal to'y - barcha to'y-ma'rakalarda qo'shnilar xizmatda. Arafalarda qo'shni-qo'shniga osh chiqarishi - qonun. Mehmon kelsa ham qo'shni bilan. Kelin bo'lmishni ham qo'shnilardan surishtirilgach, sovchilar yuboriladi. Uy olishmoqchi bo'lganlar uchun qo'shnilarining kimligi birinchi darajali ahamiyatga ega. Shifoxonaga tushib qolganlar ham qo'shnilar yo'qlovida. Eru xotin urushsa, qo'shnilar - hakam va h.k.

O'zbeklarning qo'shnichilik munosabatlari shu qadar kengki, biz qo'shnilar bilan doimiy munosabatlarsiz hayotimizni tasavvur qila olmaymiz. Aslida mahalla degani ham oilalar va ular o'rtasidagi qo'shnichilik munosabatlaridan iborat.

Bizning eng ezgu an'analarimizdan biri qo'shnichilik asosidagi jamoaviylikdir. Shu jihatdan qaralganda, dunyoda hech bir xalqda hashar kabi odat bizdagidek bo'lmasa kerak. «Ko'pning kuchi - ko'l», «Hashar - elga yarashar», - deydi xalqimiz.

Haqiqatan, bir kishi, bir oila oylab bitira olmagan ishni qo'ni-qo'shnilar hashar yo'li bilan bir kunda bitirib qo'yishadi. Topsangiz, bir piyola choyingizni ichib, topmasangiz ham ishlab, ham rahmat, deb ketaveradi. Bu ezgu odatimizning mustaqillik yillarida mamlakat miqqosida an'anaga aylanib borishi ham milliy qadriyatlarimizning beqiyosligini bildiradi.

Jumladan, «Obod mahalla yili»da «Navro'z» va «Mustaqillik» bayramlari munosabati bilan o'tkazilgan 15 martdagi umumxalq hasharida 12 million 416 ming vatandoshlarimiz ishtirok etib, katta miqdordagi obodonlashtirish ishlaridan tashqari «Mahalla» jamg'armasi, uning QQR, viloyatlar va Toshkent shahar bo'lim va bo'linmalari hisob raqamlariga 1 mld. 34 mln. so'm kelib tushdi. 8 mln. 981 ming kishi ishtirok etgan 16 avgust hasharida 27 mln. 158 ming metr kvadrat maydon obodonlashtirilib, yuqorida qayd qilingan hisob raqamlarimiz 642, 4 mln. so'mga boyidi.

Ko'pniki ko'pga qaytadi. To'plangan mablag'lar aholining ehtiyojmand qatlamlarini moddiy qo'llab-quvvatlash, ommaviy sport turlarini rivojlantirish, mahallalar faoliyatiga oid turli ishlarga sarflanadiki, hech kim hasharga qo'shgan ulushi va hissasidan norozi bo'lmaydi.

Choyxonalar. Hozir Respublikamizda birorta ham choyxonasiz mahalla topilmasa kerak. O'zbek choyxonalari qadimdan o'ziga xos ma'rifat-madaniyat, axborot markazi, mehmon kutish, ko'ngilochar joyi bo'lib kelgan. Shoirlarimiz ularga atab she'rlar yozishgan. Xo-nandalarimiz qo'shiqlar kuylashmoqsa. Hozir ham yurtimiz shaharlarida choyxonasiz birorta ko'cha yo'q. Qishningsovug'i-yu, yozning otashida choyxonaga kirib, bir piyola choy ichsangiz ham joningiz orom oladi.

Mustaqillik yillarida mahallalar ahli, homiyalar tomonidan nechta choyxona qurilganining aniq hisobi yo‘q. Taxminlarga qaraganda ularning soni 10 000 dan oshib ketadi. Ularga kuniga 100 tadan odam kirganda ham 1,0 mln. kishi bir zum bo‘lsa-da, hordiq oladi. Sho‘rolar tuzumi odamlar bu yerda osh yeb, ichkilikbozlik qiladilar, degan bahonada choyxonalarga ham «hujum» qildilar.

Choyxonalarda yoshlar, o‘rta yoshlilar tomonidan ma’lum darajada spirtli ichimliklar ichilishini hech kim inkor qilmaydi. Ammo ular ham odob doirasida bo‘lib, choyxona qiyofasini belgilab bermaydi. Choyxonalarning asli mohiyatini tushunmagan muxoliflarimiz hozir ham shunday deb bilishadi. Bilishsa, bilishaversin. Choyxonalar obodligi bundan buyon ham o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatining diqqat markazida bo‘lib qolaveradi.

O‘zbekning bir piyola choyi, choyxonasi nimalarga tengligini faqatgina uni bilganlar tushunadi. Tushunmagan odam, nokas ekan, bir piyola choyga dedi-ya, deb ketaveradi.

An’ana va odatlar qotib qolgan hodisalar emas. Agar shunday bo‘lsa, ular an’ana emas, aqida, ularga amal qilish aqidaparastlik bo‘lib qoladi. An’ana va odatlar ham zamon taraqqiyoti bilan o‘zgaradi, boyib boradi. Buni o‘zbek choyxonalari misolida ham ko‘rish mumkin.

Ma’lumki, choyxonalar tarixi juda qadimiy bo‘lib, O‘zbekiston, xususan, qadimgi Xorazm tarixini o‘rganishga ulkan hissa qo‘sghan S.P. Tolstov kabi jahonga taniqli olim ularning paydo bo‘lishini bundan necha ming yillar avvalgi erlar uyi bilan bog‘lagan. Milliy an’anamizda ham choyxonlar erkaklar keladigan joy bo‘lgani uchun hozir ham ularning ko‘pini «Otalar choyxonasi» deb yuritamiz. Biroq bugungi kunda o‘zbek choyxonalari xotin-qizlar uchun ham eng yaxshi jamoat joylaridan biriga aylanib bormoqda.

O‘zbek xalqining milliy o‘ziga xosligi uning bolajonligi, oilaparvarligi, xotin-qizlarga ehtiromi, mehnatkashligi kabi fazilatlarida ham yaqqol namoyon bo‘ladiki, ular alohida mavzulardir.

Milliy urf-odat va marosimlarning demokratik tamoyillarni shakllantirishga ta'siri masalasida hali muammo va vazifalar ko'p. Shulardan eng muhimi, bizningcha, ularning yoshlar tarbiyasi va milliy tafakkuri shakllanishiga ta'sirini ta'minlash vazifasidir. Bunda targ'ibot-tashviqot, zaruriy adabiyotlarning yaratilishi muhim ahamiyatga ega.

To‘g‘ri, keyingi yillarda mahallalardagi va urf-odat hamda marosimlar haqida «Toshkent mahallalari: an'analar zamonaviylik», «Mahalla odobi», «Inson mahallada toblanadi», «Qaynonajon, qaynona», «Dunyoni mehr yashnatadi» kabi turli mavzularda ko‘plab kitoblar va risolalar chop etildi. Biroq hozirda bular yetarli emas.

Kitob – bilim manbai ekanligi asrlar bo‘yi isbotlangan ekan, olimlarimiz, mutaxassislarimiz tomonidan bu sohada ham ko‘p ishlar qilinishi kerak.

1993 yilgi demografik ma'lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda 15 yoshgacha bo‘lgan bolalar aholining 43%ni tashkil etib, o‘rtacha yosh 24 ga to‘g‘ri kelgan. Bugungi kunda bu bolalarning eng yoshi 11 ga, eng kattasi 25 yoshga to‘lgan bo‘ladi. Endi aholining milliy urf-odat va marosimlar mohiyati, ahamiyatini qay darajada bilishiga e’tibor bersak, quyidagi holning guvohi bo‘lamiz.

Keksa avlod milliy an'analarimizni ancha yaxshi biladi. Sobiqtuzum davrida tug‘ilib, ulg‘ayganlar orasida esa sir emaski, o‘z vaqtida milliy marosimlarimiz, choyxonalar, Navro‘z kabi bayramimizga qarshi chiqqanlar ham talaygina bo‘lgan. Yosh avlod orasida asriy an'analarimizga, masalan, chaqaloqlarni beshikka belashga bid’at sifatida qaraydiganlari juda ko‘p. Umuman olganda, aholining ko‘pchiligi an'analar tarixi, mohiyati, o‘zbeklar turmush tarzidagi ahamiyatani kerakli darajada bilmaydi, deyish mumkin.

Hozirgi yoshlarimizning aqli juda tiyrak. Ular nazariy bilimlar va moddiy manfaatlarni juda tez o‘zlashtiradi. Biroq milliy va zamonaviy marosimlarimiz mohiyatini anglash uchun kishilar ma'lum bir tajribaga ega bo‘lishi, hayotda to‘yaza deganlarni ko‘rishi kerak. Misol uchun, shu o‘rinda mustaqilligimiz qadrini

o‘tgan asrning 80-yillarida tug‘ilganlardan ko‘ra, 20-50-yillarida tug‘ilgan avlod yaxshiroq his qiladi, desam xato bo‘lmash. Chunki 80-yillar avlodi yaqin tariximizdagi «o‘zbeklar ishi» fojealarini ham o‘z boshidan kechirmagan. Kechirmagani ham yaxshi. Biroq ular bu voqealarni faqat bilishlari emas, his qilishlari ham kerak.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, Oliy va o‘rta ma-sus ta’lim vazirligi kasbhunar kollejlari, akademik litseylar, oliy o‘quv yurtlarida ta’lim rejalariga yeshlar ongiga milliy marosimlar va an’analarimizning tarixi, mohiyati, hozirgi davrimiz uchun ahamiyatini singdirishga qaratilgan maxsus qisqa kurslarni joriy etsa, yaxshi bo‘lar edi.

Jamg‘arma va o‘zini o‘zi boshqarish organlari an’anaviy urf-odatlar, marosimlarni asrab-avaylash, yanada rivojlantirish borasida ham elga manzur ko‘p ishlar qilmoqda.

To‘g‘ri, an’analar, marosimlar o‘tkazishning asriy qonun-qoidalari shakllangan. Bu borada unday qil, bunday qil, deb buyruq berib bo‘lmaydi. Ammo, milliy an’analarimizni suiiste’mol qilmaslik, davlatimiz siyosati va xalq ma’naviy merosiga zarar yetkaz-maslik uchun Jamg‘arma boshqaruvi o‘zini o‘zi boshqarish organlari, aholining takliflarini o‘rganib, «Respublikada mavjud an’anaviy udumlar, to‘ylar, dafn ma’rakalari va boshqa milliy marosimlar va ularni zamon talablariga javob beradigan tarzda ixcham hamda tejamkorlik bilan o‘tkazishga qaratilgan tavsiyalar»ni ishlab chiqqan¹³. Ularda eng ko‘p o‘tkaziladigan 32 ta marosimlar bo‘yicha jo‘yali maslahatlar berilgan.

Yana bir taklif: Jamg‘arma qoshidagi Respublika «Mahalla ziyosi» o‘quv-uslubiy markazi mahallalar, jamoatchilik fikrlariga tayanib, an’anaviy urf-odatlarimiz har birining tarixi va zamonaviylashtirish haqida uslubiy qo‘llanmalar yaratib, o‘zini o‘zi boshqarish organlariga tarqatas, nur ustiga a’lo nur bo‘lar edi.

¹³ Mahalla. Fuqarolarni o‘zini-o‘zi boshqarishninghuquqiy asoslari. -T.: 2003, 318-330-betlar.

Prezidentimiz aytganidek: «Respublika «Mahalla» jamg‘armasining yaxshi va go‘zal xalq bayramlarini, an’analar va urf-odatlarni, madaniyatni qayta tik-lash, eng muhtoj oilalarga amaliy yordam berish, yoshlarni insonparvarlik va sahovat ruhida tarbiyalash sohasidagi faoliyati O‘zbekiston aholisi va jamoatchiligi tomonidan juda keng miqyosda qo‘llab-quvvatlanmoqda»¹⁴.

Faoliyat turlari qanchalik rang-barang, ijtimoiy munosabatlar qanchalik murakkab bo‘lmasin insoniyatning maqsadi - moddiy farovon, ma’naviy boy yashashdan iboratdir.

Chinakam insonparvar siyosat, iqtisodiyot, madaniyat, xullas, jamiyatning barcha tarmoqlari ana shunga xizmat qiladi. Bu ikki asosiy maqsadga erishuvda ma’naviy qadriyatlarimiz, turmush tarzimizning tarkibiy qismi bo‘lgan urf-odat, marosimlarimiz va ular bevosita voqe bo‘ladigan mahallalar beqiyos ahamiyatga ega. Zotan, demokratik tamoyillar ham, asosan ana shu muhitda shakllanadi.

Biz ona yurtimiz, xalqimiz, milliy an’analarimiz bilan faxrlanamiz. Bu bilan jahondagi birorta xalqni kamsitmaymiz. O‘zbeklar aytganidek, har elning o‘z odati bor. Ayni paytda, shuni yaxshi bilamizki, bizning qadriyatlarimiz umuminsoniy qadriyatlarning tarkibiy qismidir. Biz kimgardandir ezgu odatlarni o‘rganganmiz va kimgardir bizning ezgu odatlarimizdan o‘rgangan.

«Asrlar davomida xalqimiz umumbashariy, umuminsoniy qadriyatlar takomiliga ulkan hissa qo‘shgan. Turli millat vakillariga hurmat, ular bilan bahamjihat yashash, diniy bag‘rikenglik, dunyoviy bilimlarga intilish, o‘zga xalqlarning ilg‘or tajribalari va madaniyatini o‘rganish kabi xususiyatlar ham xalqimizda azaldan mujassam»¹⁵.

¹⁴ I.A.Karimov. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. —T.: «O‘zbekiston» nashriyoti, 3-tom, 1996, 278-279-betlar.

¹⁵ I.A. Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. —T.: «O‘zbekiston» nashriyoti, 2000, 8-tom, 503-bet.

Shu sababli milliy urf-odatlarimiz qadimdan, hozirgacha barcha ijod ahlini o‘ziga jalb etib kelgan.

Jumladan, 2003 yil 29 avgust - 25 sentabr kunlari davomida O‘zbekiston Respublikasi Mustaqilligining 12 yilligiga bag‘ishlab mahallaning ezgu an’analari, urf-odatlari va o‘ziga xos olamini aks ettiruvchi eng yaxshi tasviriy san’at asarlarining «Mahalladan bosh-lanar Vatan» mavzuidagi Respublika tanlovi hamda tanlovga taqdim etalgan asarlardan iborat badiiy ko‘rgazma o‘tkazildi. Tanlovda 500 dan ortiq ijodkorlar ishtirok etdi. Ko‘rgazmada ijodkor A.Yunusov va F.Ahmadaliev «Ayvondagi oila» hamda «Mahalladoshlar» asarlari uchun faxriy I o‘rinni egalladilar. G‘olib va sovrindorlarga tashkilotchilarning qimmatbaho sovg‘alari va diplomlari topshirildi. Keyingi yillarda butun jahonda o‘zbek mahallalari, xalqimizning an’a-nalari va odatlariga qiziqish tobora ortib bormoqda.

Shuning natijasi sifatida «O‘zbek mahallasi: odamlar, an’analar va urf-odatlar» mavzusida 2003 yil 5 sentabr kuni Antverpenda Yevropa Kengashi axborot markazida ko‘rgazma tashkillashtirildi. Ko‘rgazmada respublikamizda faoliyat yuritayotgan foto ustalarning 60 dan ortiq ishlari namoyish etildi. Ushbu ko‘rgazma 13-23 oktabr kunlari NATOning Bryusseldagi shtabkvartirasida, 12 dekabr kuni esa Yevroparlamentda ham o‘tkazilib, ommaviy axborot vositalari ular haqida keng ma’lumotlar berdilar.

Bu o‘rinda shuni aytish mumkinki, Olloh inson zotiga qancha fazilat ato etgan bo‘lsa, ularni o‘zbeklarga ham mo‘l-ko‘l qilib bergen va ularning barchasining zamirida insonga mehr yotadi.

Ajdodlarimiz milliy an’analar, udumlarimizni yaratib, asrlar bo‘yi boyitib, bosqinchi-yu, tajovuzlardan asrab-avaylab bizgacha yetkazib keldi. Bu beba ho ma’naviy qadriyat qotib qolgan narsa emas, balki kundalik turmushimizda harakatdagi hodisadir. Biz katta bir xalqmiz. Elchilik bo‘lgani uchun har kuni biror qishloq yoki mahallada, albatta, to‘y-ma’raka bo‘lib turadi.

Bizning burchimiz ajdodlar bizga yetkazib kelgan shunday qadriyatni yanada boyitib, kelgusi avlodlarga yetkazib berishdir. Hozirgi kunda esa undan milliy mafkuramizni yaratish, yosh avlodni barkamol tarbiyalashda samarali foydalaniшимиз va dabdababozlik, turli noxolis talqinlardan himoya qilishimiz shart.

Bizningcha, qutlug‘ an’analarimizni niqob qilishning xavfi jamiyat uchun islom dinini niqob qilib, tinchligimizga taxdid solayotgan kuchlardan kam emas. Bu borada ham Yurtboshimiz quyidagi fikri bilan barchamizning dilimizdagи gapni aytdilar:

«Men ishonaman - xalqimizning sog‘lom tafakkuri, asriy tajribasi, ko‘pni ko‘rgan oqsoqollar, opa-singillarimizning, mahalla faollari, keng jamoatchilikning qat’iyati bilan bu muammoni hal qilishga bizning kuchimiz ham, imkoniyatimiz ham yetadi»¹⁶.

Aytiganlardan maqsad shuki, milliy udumlarimiz va an’analarimiz qadimiyligi, boyligi, yashovchanligi, ma’naviy yuksakligiga ko‘ra biz hech kimdan kam bo‘lмаганмиз, bo‘lmayмиз ham.

O‘zbek xalqi etnografiyasi bilan shug‘ullangan olimlar fikri va o‘z kuzatishlarimizcha, xalqimizning an’analari, urf-odatlari, oilaviy marosimlarini avloddan avlodga yetkazib kelishda, amal qilishda ham ayollarning o‘rni yetakchi ahamiyatga ega bo‘lganligini ko‘rsatadi¹⁷.

¹⁶ I.A.Karimov. Hayotimizning, tarakkiyotimizniig huquqiy asosi // Biz tanlagan yo‘l - demokratik taraqqiyot va ma’rifiy dunyo bilan hamkorlik yo‘li. -T.: «O‘zbekiston» nashriyoti, 2003. 11-tom, 118-bet)

¹⁷ Bu mavzu filologiya fanlari doktori, folklorshunos A.Musaqulov bilan hamkorlikda yozildi.

Xulosa

Prezidentimiz Islom Karimov tomonidan ilgari surilgan “Mamlakatimizda demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish “ Konsepsiysi hayotimizning barcha jabhalari, shu jumladan fuqarolarning o’zini-o’zi boshqarish organlari faoliyatini rivojlantirishda yangi bosqichni boshlab berdi. Ushbu hujjatda “Fuqarolar yig’ini raisi (oqsaqoli) va uning maslahatchilari saylov tug’risida”gi O’zbekiston Respublikasi qonuniga fuqarolarning o’zini-o’zi boshqarish organlari raislari saylov tizmini yanada takomillashtirish bo'yicha mahalla rislari va ularning maslahatchilarining eng munosib fuqarolar ichidan saylanishini, fuqarolar ijtimoiy faolligini kuchaytirishda mahallaning ahamiyati va roli oshirilishini taminlaydigan chora-tadbirlarni nazarda tutadigan o’zgartirish va qushimchalar kiritish taklif qilindi⁸ bularning barchasi mahalla oldiga yangi va muhim vazifalarni ko’ymoqda.⁹

2011 yilning may-iyun oylarida O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 105-moddasi, “Fuqarolarning o’zini-o’zi boshqarish organlari to’g’risida ”gi O’zbekiston Respublikasi Qonunining 20-moddasiga hamda “Fuqarolar yig’ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to’g’risida ”gi O’zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq fuqarolar yig’inlari raislari va ularning maslahatchilari saylovi o’tqazildi;

⁸ Karimov I.A Mamlakatimizda demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiysi. 2010y.12 noyabir O’bekiston Prezidenti matbuot xizmatining vepsayti www.press-servisi.uz

⁹ Mavzuga qarang: Axmedov A. Fuqarolar yig’ini raisi (Oqsoqoli)va uning Maslahatchilari saylovi- demokratik omili //Fuqarolik jamiyati – grajdaskoy opshestvo- Sivil sjsiety-2006,№2. – Б.18-20;

Ro’zinazarov SH Fuqarolar yig’ini raisi (oqsoqoli)va uning maslahatchilari Saylovining mohiyati va ahamiyati // Fuqarolik jamiyati – Grajdaskoy opshestiva- sivil sjsieti-2008-№4 – Б4-6

Butun mamlakat bo'yicha saylov tashkiliy-siyosiy jihatdan yuqori saviyada o'tdi, ochiq – oydinlik, oshkoraliq va demokratiya ta'minlanganligi namoyon bo'ldi. Bugun mamlakatimizda fuqarolarning 10 mingga yaqin o'zini-o'zi boshqarish organlari faoliyat ko'rsatmoqda. Ular ilgari davlat hokimiyat mahalliy organlari vakolatida bo'lgan ijtimoiy - iqtisodiy xususiyatga ega o'ttizdan ziyod vazifalarni samarali bajarmoqda va hududlarda manfaatlar muvozanatini ta'minlashga ko'maklashmoqda.

Mahallalar faoliyatini tashkiliy ta'minlashga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, mahallalarning faoliyatini qo'llab-quvvatlash, hududlarini obodonlashtirish uchun 2012 yilning o'zida 6,5 milyard so'mdan ortiq mablag' yo'naltirildi, 590 ta fuqarolar yig'inlarining binolari joriy va kapital ta'minlandi, 1300ga yaqin fuqarolar o'zini-o'zi boshqarish organlari yangi zamonaviy kompyuter jihozlari bilan ta'minlandi. Mamlakatimizda mazkur institut faoliyatini har tamonlama tartibga solish bilan bir qatorda, shu soha xodimlarining mehnatini rag'batlantirishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, Yurtboshimizning 2012-yil 9- iyuldagি Farmoniga binoan, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari shaharchalar, qishloqlar, ovullar va mahallalar fuqarolar yig'inlarining rahbarlari va xodimlari mehnatini ularning yoshlari ma'naviy-axloqiy tarbiyalash bo'yicha ijtimoiy ahamiyati ishlarni amalga oshirishga, oila institutini ijtimoiy qullab quvatlash va mustahkamlashga, jamiyatda barqarorlik va totuvlik ta'minlashga qo'shgan hissasini e'tiborga olgan holda diniy ma'rifat va ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari bo'yicha maslahatchilar hamda "Mahalla posboni" rahbarlari maoshlariga 20 foiz va fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari xodimlarining lavozim maoshlariga alohida mehnat sharoitlari uchun 12 foiz miqdorida oylik ustama haq o'rnatildi, shuningdek tarkibida mahallalar tashkil qilinmagan shaharchalar, qishloqlar ovullar fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarish organlari diniy ma'rifat va ma'naviy axloqiy tarbiya masalalari bo'yicha maslahatchilarining lavozim maoshlari mehnat haqqi yagona tarif setkasi bo'yicha bir razryad oshirildi.

Albatta Yurtboshimiz tomonidan ilgari surilgan “Mamlakatimizda islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiysi”da fuqarolar o’zini-o’zi boshqarish organlari faoliyatining tashkiliy asoslarini yanada takomillashtirish, ularning vazifalari ko’lamini kengaytirish, davlat hokimiysi va boshqaruvi organlari bilan o’zaro yaqin munosabatlarini ta’minlash bo’yicha ilgari surilgan ustuvor vazifalar hamda uning ijrosini ta’minlash maqsadida fuqarolar yig’inlari faoliyatiga oid qonunlarning yangi tahrirda ishlab chiqilishi va amaliyotga tadbiq etilishi, o’z navbatida, bo’lajak saylovlargacha tamonlama puxta tayyorgarlik ko’rishni talab etadi. Zero, keyingi yillarda fuqarolar yig’inlari zimmasiga yuklatilayotgan vazifalar ijrosini samarali bajarish, aholining mahalla institutiga bo’lgan ishonchiga sazovar bo’lish, ayni paytda sohaga har tamonlama yetuk, fidoiy, tashabbuskor, nisbatan yosh bo’lgan eng munosib fuqarolar saylanishini taqozo etadi. Qolaversa, shiddat bilan rivojlanayotgan davr talablari istiqbolda ham tizimda yetuk xodimlarning faoliyat ko’rsatishlari lozimligini, ular zimmasidagi vazifalar ko’lami kengayib borishini saylovni tashkil etish va o’tqazishga mas’ul bo’lgan xodimlar, shu bilan birga fuqarolar yig’inida istiqomat qiluvchi har bir fuqaro to’laqonli ravishda anglab yetishlari zarurligini ko’rsatmoqda. Bo’lajak saylovarda har tamonlama munosib fuqarolarning yig’ini raisi hamda uning maslahatchilari yetib saylanishi, o’z navbatida, konsepsiya belgilangan ustuvor vazifa – mahallani aniq yo’naltirilgan asosda aholini ijtimoiy qo’llab-quvvatlash, xususiy tadbirkorlik va oilaviy biznesni rivojlantirish markaziga aylantirish, shuningdek, uning davlat boshqaruvi organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati olib borish, qolaversa ilgari mahalliy davlat hokimiysi organlari zimmasida bo’lgan o’ttizdan ortiq vazifalar ijrosini to’laqonli taminlashda muhim omil bo’lib xizmat qiladi. Ayni paytda, ushbu holat keyingi yillarda xalqimizning huquqiy madaniyati va huquqiy ongi oshib borayotganligi, har bir shaxsning mustaqil fuqarolik pozitsiyasi mustahkamlanib borayotganligi bilan uzviy bog’liqidir. Bundan tashqari, mahallalarda ijtimoiy-ma’naviy muhit barqarorligini mustahkamlash, aholi, ayniqsa xotin - qizlar va yoshlar bandligini ta’minlash,

ularning turli zararli oqimlar ta'siriga tushib ketmasligining oldini olish, hududni kompleks rivojlantirish, yosh oilalarni har tamonlama qo'llab-quvvatlash, hamkologini samarali tashkil etish kabi ustvor vazifalar ijrosini taminlashda ishni to'g'ri tashkil etish, bu borada yig'in huzuridagi asosiy faoliyat yo'nalishlari bo'icha jamoatchilik komissiyalari, "Ota-onalar universititlari" ishini faollashtirish lozimligi ob'ektiv zarurat bo'lib, mazkur holat ham har bir yig'in raisidan, tizim faollaridan yuksak bilim va malakani, tashabbuskorlikni talab etadi. Binobarin, yuqorida keltirilgan omillarni hisobga olgan holda, bo'lajak saylovlarni yuqori saviyada tashkil etish va o'tkazish maqsadida, quyidagi tashkiliy huquqiy chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega:

Birinchidan, "Mahalla" xayriya jamoat fondi hamkor tashkilotlar bilan bиргаликда, bo'lajak saylovlarning mohiyati va ahamiyati haqida fuqarolar yig'inlarida tizimli ravishda uchrashuvlar, davra suhbatlarini tashkil etish va o'tkazish, ayni paytda ommaviy axborot vositalari orqali targ'ibot-tushinturish ishlarini amalga oshirish. Bunda saylovlarda har tamonlama yetuk fuqarolarning saylanishi, eng avvalo, yig'in manfaatlari uchun xizmat qilishi, bu esa jamiyat rivojida dolzarb ahamiyatga ega ekanligiga e'tibor qaratishlari lozim.

Ikkinchidan, Ko'p yillik an'anaga ko'ra, bo'lajak saylovlarda Qaraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida saylovni tashkil etish hamda o'tqazishda ko'maklashuvchi komissiyalar va fuqarolar yig'inlari raislari va ularning maslahatchilari saylovini tashkil etish hamda o'tqazish bo'yicha ishchi guruhlarni vakolatini davlat organlari hamda jamoat tashkilotlarining sayloving qanchalik muhim ahamiyatga ega ekanligini to'laqonli anglab etadigan, ishni samarali tashkil etishda faol qatnasha oladigan malakali xodimlar hisobidan shakllantirish. Buning uchun belgilangan tartibda shakllantiriladigan saylovni tashkil etish va o'tqazishda mas'ul bo'lgan ushbu tizimlarning a'zolari, ommaviy axborot vositalari vakillari ishtirokida mazkur ijtimoiy siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan tadbirning mohiyati, uni tashkil etish va o'tqazish tartib-taomillari haqida davra suhbatlarini o'tqazish;

Uchinchidan, saylovnii tashkil etish hamda o'tqazish ko'maklashuvchi komissiyalar va fuqarolar yig'inlari raislari va ularning maslahatchilari saylovini tashkil etish hamda o'tqazish bo'yicha ishchi guruhlarning a'zolari tamonidan tasdiqlangan rejalar asosida mahallalarda yig'in azolarining bu borada huquqiy bo'limlarini, dunyo qarashlarini yanada oshirishga qaratilgan seminarlarini saylovga qadar o'tqazish tizimini joriy etish;

To'rtinchidan, markaziy va mahalliy ommaviy axborot vositalarida mamlakatimizda demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda mahalla institutining o'rni, bo'lajak saylovlarning mohiyati va ahamiyati, fuqarolar yig'inlari raislari va maslahatchilari eng munosib fiqarolar ichidan saylanishini ta'minlash, saylovnii tashkil etish va o'tkazish tartib-tamoyillari kabi yo'naliishlar bo'yicha turkum telekursatuvalar va radioeshittirishlar hamda davriy nashrlarda chiqishlarni tashkil etish lozim. Xulosa qilib aytganda, mahalla faoliyatini tubdan yaxshilash va samaradorligini oshirish, uni mamlakatimizda jadal rivojlantirishning zamonaviy talablariga javob beradigan sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarishga xizmat qiladi.

O'zbek xalqining milliy o'ziga xosligi uning bolajonligi, oilaparvarligi, xotin-qizlarga ehtiromi, mehnatkashligi kabi fazilatlarida ham yaqqol namoyon bo'ladiki, ular alohida mavzulardir.

Milliy urf-odat va marosimlarning demokratik tamoyillarni shakllantirishga ta'siri masalasida hali muammo va vazifalar ko'p. Shulardan eng muhimi, bizningcha, ularning yoshlar tarbiyasi va milliy tafakkuri shakllanishiga ta'sirini ta'minlash vazifasidir. Bunda targ'ibot-tashviquot, zaruriy adabiyotlarning yaratilishi muhim ahamiyatga ega.

To'g'ri, keyingi yillarda mahallalardagi va urf-odat hamda marosimlar haqida «Toshkent mahallalari: an'analar zamonaviylik», «Mahalla odobi», «Inson mahallada toblanadi», «Qaynonajon, qaynona», «Dunyonni mehr yashnatadi» kabi

turli mavzularda ko‘plab kitoblar va risolalar chop etildi. Biroq hozirda bular yetarli emas.

Kitob – bilim manbai ekanligi asrlar bo‘yi isbotlangan ekan, olimlarimiz, mutaxassislarimiz tomonidan bu sohada ham ko‘p ishlar qilinishi kerak.

1993 yilgi demografik ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda 15 yoshgacha bo‘lgan bolalar aholining 43%ni tashkil etib, o‘rtacha yosh 24 ga to‘g‘ri kelgan. Bugungi kunda bu bolalarning eng yoshi 11 ga, eng kattasi 25 yoshga to‘lgan bo‘ladi. Endi aholining milliy urf-odat va marosimlar mohiyati, ahamiyatini qay darajada bilishiga e’tibor bersak, quyidagi holning guvohi bo‘lamiz.

Keksa avlod milliy an’analarimizni ancha yaxshi biladi. Sobiqtuzum davrida tug‘ilib, ulg‘ayganlar orasida esa sir emaski, o‘z vaqtida milliy marosimlarimiz, choyxonalar, Navro‘z kabi bayramimizga qarshi chiqqanlar ham talaygina bo‘lgan. Yosh avlod orasida asriy an’analarimizga, masalan, chaqaloqlarni beshikka belashga bid’at sifatida qaraydiganlari juda ko‘p. Umuman olganda, aholining ko‘pchiligi an’analar tarixi, mohiyati, o‘zbeklar turmush tarzidagi ahamiyatani kerakli darajada bilmaydi, deyish mumkin.

Hozirgi yoshlarimizning aqli juda tiyrak. Ular nazariy bilimlar va moddiy manfaatlarni juda tez o‘zlashtiradi. Biroq milliy va zamonaviy marosimlarimiz mohiyatini anglash uchun kishilar ma’lum bir tajribaga ega bo‘lishi, hayotda to‘yaza deganlarni ko‘rishi kerak. Misol uchun, shu o‘rinda mustaqilligimiz qadrini o‘tgan asrning 80-yillarida tug‘ilganlardan ko‘ra, 20-50-yillarida tug‘ilgan avlod yaxshiroq his qiladi, desam xato bo‘lmash. Chunki 80-yillar avlodni yaqin tariximizdagi «o‘zbeklar ishi» fojealarini ham o‘z boshidan kechirmagan. Kechirmagani ham yaxshi. Biroq ular bu voqealarni faqat bilishlari emas, his qilishlari ham kerak.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, Oliy va o‘rta ma-sus ta’lim vazirligi kasbhunar kollejlari, akademik litseylar, oliy o‘quv yurtlarida ta’lim rejalariga yeshlar ongiga milliy marosimlar va an’analarimizning tarixi, mohiyati, hozirgi davrimiz

uchun ahamiyatini singdirishga qaratilgan maxsus qisqa kurslarni joriy etsa, yaxshi bo‘lar edi.

Jamg‘arma va o‘zini o‘zi boshqarish organlari an’anaviy urf-odatlar, marosimlarni asrab-avaylash, yanada rivojlantirish borasida ham elga manzur ko‘p ishlar qilmoqda.

To‘g‘ri, an’analar, marosimlar o‘tkazishning asriy qonun-qoidalari shakllangan. Bu borada unday qil, bunday qil, deb buyruq berib bo‘lmaydi. Ammo, milliy an’analarimizni suiiste’mol qilmaslik, davlatimiz siyosati va xalq ma’naviy merosiga zarar yetkaz-maslik uchun Jamg‘arma boshqaruvi o‘zini o‘zi boshqarish organlari, aholining takliflarini o‘rganib, «Respublikada mavjud an’anaviy udumlar, to‘ylar, dafn ma’rakalari va boshqa milliy marosimlar va ularni zamon talablariga javob beradigan tarzda ixcham hamda tejamkorlik bilan o‘tkazishga qaratilgan tavsiyalar»ni ishlab chiqqan¹³. Ularda eng ko‘p o‘tkaziladigan 32 ta marosimlar bo‘yicha jo‘yali maslahatlar berilgan.

Yana bir taklif: Jamg‘arma qoshidagi Respublika «Mahalla ziyosi» o‘quv-uslubiy markazi mahallalar, jamoatchilik fikrlariga tayanib, an’anaviy urf-odatlarimiz har birining tarixi va zamonaviylashtirish haqida uslubiy qo‘llanmalar yaratib, o‘zini o‘zi boshqarish organlariga tarqatasa, nur ustiga a’lo nur bo‘lar edi.

Prezidentimiz aytganidek: «Respublika «Mahalla» jamg‘armasining yaxshi va go‘zal xalq bayramlarini, an’analar va urf-odatlarni, madaniyatni qayta tik-lash, eng muhtoj oilalarga amaliy yordam berish, yoshlarni insonparvarlik va sahovat ruhida tarbiyalash sohasidagi faoliyati O‘zbekiston aholisi va jamoatchiligi tomonidan juda keng miqyosda qo‘llab-quvvatlanmoqda»¹⁴.

Faoliyat turlari qanchalik rang-barang, ijtimoiy munosabatlar qanchalik murakkab bo‘lmasin insoniyatning maqsadi - moddiy farovon, ma’naviy boy yashashdan iboratdir.

¹³ Mahalla. Fuqarolarni o‘zini-o‘zi boshqarishninghuquqiy asoslari. -T.: 2003, 318-330-betlar.

Chinakam insonparvar siyosat, iqtisodiyot, madaniyat, xullas, jamiyatning barcha tarmoqlari ana shunga xizmat qiladi. Bu ikki asosiy maqsadga erishuvda ma’naviy qadriyatlarimiz, turmush tarzimizning tarkibiy qismi bo‘lgan urf-odat, marosimlarimiz va ular bevosita voqe bo‘ladigan mahallalar beqiyos ahamiyatga ega. Zotan, demokratik tamoyillar ham, asosan ana shu muhitda shakllanadi.

Biz ona yurtimiz, xalqimiz, milliy an’analrimiz bilan faxrlanamiz. Bu bilan jahondagi birorta xalqni kamsitmaymiz. O‘zbeklar aytganidek, har elning o‘z odati bor. Ayni paytda, shuni yaxshi bilamizki, bizning qadriyatlarimiz umuminsoniy qadriyatlarning tarkibiy qismidir. Biz kimlardandir ezgu odatlarni o‘rganganmiz va kimlardir bizning ezgu odatlarimizdan o‘rgangan.

«Asrlar davomida xalqimiz umumbashariy, umuminsoniy qadriyatlar takomiliga ulkan hissa qo‘shgan. Turli millat vakillariga hurmat, ular bilan bahamjihat yashash, diniy bag‘rikenglik, dunyoviy bilimlarga intilish, o‘zga xalqlarning ilg‘or tajribalari va madaniyatini o‘rganish kabi xususiyatlar ham xalqimizda azaldan mujassam»¹⁵.

Shu sababli milliy urf-odatlarimiz qadimdan, hozirgacha barcha ijod ahlini o‘ziga jalb etib kelgan.

Jumladan, 2003 yil 29 avgust - 25 sentabr kunlari davomida O‘zbekiston Respublikasi Mustaqilligining 12 yilligiga bag‘ishlab mahallaning ezgu an’analari, urf-odatlari va o‘ziga xos olamini aks ettiruvchi eng yaxshi tasviriy san’at asarlarining «Mahalladan bosh-lanar Vatan» mavzuidagi Respublika tanlovi hamda tanlovga taqdim etalgan asarlardan iborat badiiy ko‘rgazma o‘tkazildi. Tanlovda 500 dan ortiq ijodkorlar ishtirok etdi. Ko‘rgazmada ijodkor A.Yunusov va F.Ahmadaliev «Ayvondagi oila» hamda «Mahalladoshlar» asarlari uchun faxriy I

¹⁴ I.A.Karimov. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. —T.: «O‘zbekiston» nashriyoti, 3-tom, 1996, 278-279-betlar.

¹⁵ I.A. Karimov. Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. —T.: «O‘zbekiston» nashriyoti, 2000, 8-tom, 503-bet.

o‘rinni egalladilar. G‘olib va sovrindorlarga tashkilotchilarning qimmatbaho sovg‘alari va diplomlari topshirildi. Keyingi yillarda butun jahonda o‘zbek mahallalari, xalqimizning an‘a-nalari va odatlariga qiziqish tobora ortib bormoqda.

Shuning natijasi sifatida «O‘zbek mahallasi: odamlar, an‘analar va urf-odatlar» mavzusida 2003 yil 5 sentabr kuni Antverpenda Yevropa Kengashi axborot markazida ko‘rgazma tashkillashtirildi. Ko‘rgazmada respublikamizda faoliyat yuritayotgan foto ustalarning 60 dan ortiq ishlari namoyish etildi. Ushbu ko‘rgazma 13-23 oktabr kunlari NATOning Bryusseldagi shtabkvartirasida, 12 dekabr kuni esa Yevroparlamentda ham o‘tkazilib, ommaviy axborot vositalari ular haqida keng ma’lumotlar berdilar.

Foydalanilgan adabiyotlar royxati

1. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li. – T.: O'zbekiston, 1992.
2. Karimov I.A. O'zbekiston kelajagi buyuk davlat. – T.: O'zbekiston, 1993.
3. Karimov I.A. O'zbekistonning siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy istqibolining asosiy tamoyillari. – T.: O'zbekiston, 1995.
4. Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. – T.: O'zbekiston, 1996. – 1 jild.
5. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod Vatan qolsin. – T.: O'zbekiston, 1996. – 2 jild.
6. Karimov I.A. Xavfsizlik va barqaror taraqiyot yo'lida. – T.: O'zbekiston, 1998. – 6 jild.
7. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. – T.: O'zbekiston, 1998.
8. Karimov I.A. Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. – T.: O'zbekiston, 2002. – 10 jild.
9. Karimov I.A. O'zbekistonda demokratik o'zgarishlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirishning asosiy yo'nalishlari. – T.: O'zbekiston, 2002.
10. Karimov I.A. Biz tanlagan yo'l – demokratik taraqqiyot va ma'rifiy dunyo bilan hamkorlik yo'li. – T.: O'zbekiston, 2003. – 11 jild.
11. Karimov I.A. Erishilgan marralarimizni mustahkamlab, islohotlar yo'lidan izchil borish – asosiy vazifamiz. – T.: O'zbekiston, 2004.
12. Karimov I. A. Mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimizning hayot darajasini yuksaltirish barcha demokratik yangilanish va iqtisodiy islohotlarimizning pirovard maqsadidir. – T.: O'zbekiston, 2007.
13. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008.

14. Karimov I.A. Jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. – T.: O'zbekiston, 2009.
15. Karimov I.A. Bizning bosh maqsadimiz – jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizastiya va isloh etishdir.// Xalq so'zi. – 2005. – 29 yanvar.
16. Karimov I.A. Yangi hayotni eskicha qarash va yondashuvlar bilan kurib bo'lmaydi.// Xalq so'zi. – 2005. – 17 fevral.
17. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish hamda fuqarolik jamiyatini rivojlantirish. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qo'shma yig'ilishida so'zlagan nutqi. - T., 2010, noyabr.
18. Inson manfaati, huquq va erkinliklarini taminlash hayotimizning yanada erkin va obod bo'lishiga erishish-bizning bosh maqsadimizdir. Prezident I.A Karimovning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 20 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi ma'rurasini o'rganish boyicha o'quv qo'llanma. Toshkent:, 2013.
19. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2003.
20. O'zbekiston Respublikasining "Davlat boshqaruvini yangilash va yanada demokratlashtirish hamda mamlakatni modernizatsiya qilishda siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish to'g'risida" gi qonuni. 11.04.2007 yil № O'R – 88.
21. O'zbekiston Respublikasining "Davlat boshqaruvi organlari va mahalliy davlat hokimiysi organlarining yuridik xizmati to'risida" gi Nizom. – Toshkent, 24 avgust 2007 yil.
- 22 O'zbekiston Respublikasi "Mahalliy davlat hokimiysi to'g'risida" gi qonuni. - T., "O'zbekiston" , 2000.
- 23 O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni. 1997 yil 29 avgust.

- 24 O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi". 1997 yil
29 avgust.
- 25 Bu muqaddas vatanda azizdir inson. – T. G'.G'ulom nomidagi nashriyot-
matbaat ijodiy uyi, 2010.
- 26 Barkamol avlod orzusi. – T.: Sharq , 1999.
- 27 Bekmurodov M.B. "O'zbek mentaliteti" –T.: Yangi asr avlodi, 2004
- 28 Bekmurodov M.B. "O'zbek mentaliteti" –Toshkent , 2011
- 29 Jabborov I.M. Jahon xalqlari etnologiyasi asoslari. – T., 2005.
- 30 Tursunov S.N. va boshqalar. Etnografiyadan o'quv-metodik qo'llanma. - T.,
1999.
- 31 Osnovi etnografii pod redaksiey S.A.Tokareva. – M., 1986.
- 32 Jabborov I., Jabborov S. Jahon dinlari tarixi. – T., 2001.
- 33 Jabborov I.M. Etnografiya asoslari. – T.,1981.
- 34 Nogironlar uchun xalqaro dastur. BMT rivojlantirish dasturi. Toshkent,
2003.
- 35 Jalilov Sh. Davlat va hokimiyat mahalliy organlari islohati: Tajriba va
muammolar .-Toshkent: O'zbekiston,1994,
- 36 Boboqulov S. Mahalla mulk huquqi. Toshkent: Adolat,1999.
- 37 Mahalla hayriya jamg'armasi, 2007
- 38 Mahalla: Fuqarolar o'zini-o'zi boshqarishning huquqiy asoslari-Toshkent:
Mahalla hayriya jamg'armasi, 2003
- 39 Qodirov Q. Mahalla o'zini-o'zi boshqarish organi. Toshkent: Fan,1995
- 40 Qosimov B. Milliy uyg'onish. –Toshkent: Ma'naviyat, 2002.
- 41 www.google.uz
- 42 www.ziyonet.uz
- 43 www.mahallafond.uz